

Önemli Duyuru

BAZI OKUYUCULARIMIZ DERGİMİZE YAZDIKLARI MEKTUPLARLA İSTANBULDA VE ÇERKEŞLERLE İLGİLİ YAYINDA BULUNAN (KAMÇI) İSİMLİ GAZETİYİ SORMAKTADIRLAR :

İSTANBULDA AYDA BİR YAYINLAMAKTA OLAN KAMÇI İSİMLİ POLİTİK GAZETE ÇERKEŞLERİN POLİTİK YÖNDEKİ ÇALIŞMALARINI VE PROBLEMLERİNİ YANSITMAYA ÇALIŞMAKTADIR.

İLGİLİ GAZETE GEREK TUTUMU, GEREKSE KADROSUNUN GÜVENİLİR ELLERDE BULUNMASI NEDENİYLE HEMŞERİLERİMİZİN İLGİSİNİ BEKLEMekte VE BAŞARISI DA ANCAK ONLARDAN GÖRECEĞİ YAKINLIĞA BAĞLI KALMAKTADIR.

HER AY DÜZENLİ OLARAK YAYINLANMAKTA OLAN BU KIYMETLİ GAZETEMİZ İKİ BUÇUK LİRA FİATLA SATILMAKTADIR. YILLIK ABONE OLACAKLARA 20 T.L. FİATLA SATILACAK OLAN BU KIYMETLİ YAYIN ORGANİMİZE ABONE OLUNMASINI ÖNEMLİ DUYURUR, HEMŞERİLERİMİZİN YAKIN İLGİLERİNİ ESİRGEYEMİYECEKLERİNİ ÜMİT EDERİZ.

KAFKASYA

KÜLTÜREL DERGİ
3 AYDA BİR ÇIKAR

YIL : 7 SAYI : 29 CİLT : 7 ARALIK - OCAK - ŞUBAT 1971

İÇİNDEKİLER

Sahip ve sorumlu yayın Müdürü
İZZET AYDEMİR

Yönetim Merkezi :
Bahçelievler, Emek Mahallesi,
75. ci Sokak No : 61 D: 5
Ankara

Dizildiği ve Basıldığı yer
NAM Matbaası

ABONE TARİFESİ

Yıllık Abonesi : 14 TL.
Yabancı Memleketler : 50 TL.

İLAN TARİFESİ :

Dergimizde yayınlanacak ilanların
Tam Sayfası 1000, Yarım Sayfası
500 TL. dir.

Gönderilen yazılar ve resimler
basılmı veya basılmı iade
olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılarda
gerekli düzeltmeleri yapmaya
yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan
doğacak her türlü sorumluluk
çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kaynak
gösterilmek şartıyla başka yerde
yayınlanabilir.

İsteklerimiz	KAFKASYA
Yürü (Şiir)	AJİBA Z. S.
Çerkes Rus Savaşları	Dr. V. GÜSAR
Büyüklerle Saygı (Şiir)	Ş. AMİRHAN
Bir Kitabımız Var	GERİDE
Türk Basımında Çerkesler	İZZET AYDEMİR
Çerkeslerde Bazı Gelenekler	NATHUE
Çerkes Ata Sözlere	İNALİPA
Tsukuju (Hikâye)	H. A. AHMET
Koloy Kant	Bek Sultan BATIRHAN
Gürcü Ata Sözlere	ZURAB
Varad (Şiir)	C. KALİ
Kurdun Kuyuya Düşüşü	BÇİJ—MİJEJİ
B. Çerkesyada Dallar	Dr. V. GÜSAR
Tembot Kalesi (Masal)	N. KARBEÇ
Oşha Mafe (Şiir)	K. MUHEZ
Özdilim (Şiir)	C. KALİ
Basklar Üzerine	A. Ö. MELAŞVİLİ
Aktüalite	

Isteklerimiz

KAFKASYA

Kafkasya kültürel dergisinin bundan önceki yayınlarını izleyenler iyi hatırlayacaklardır, dergimiz okuyucularına geleceğe ait çalışmalarını plânlarken genellikle Çerkeslerle ilgili yayınlara öncelik tanıyacaktı. Şu anda bazı aşamalardan sonra kültürel yayınlarımız olumlu bir yöne yönelmiştir. Dergimiz aracılığı ile okurularımıza izliyeceğimiz yol açıklanmış, şimdi pek çok hemşerimiz bilinçli bir şekilde saflarımıza katılmışlardır. Bu politikamızın en önemli olanları Çerkeslerin buldukları memleketlerde milli benliklerini yaşatma ve ileriye götürmeleri, ana vatanları Kuzey Kafkasya'ya sahip çıkmaları, oraya dönüş yollarını aramaları, kültürel çalışmalarda ana vatan Kafkasya'daki krdeşleriyle sıkı ilişkiler kurmaları ve bu amaçla da milli alfabe haline gelmiş olan kiril alfabesiyle okuyup yazma zorunluğunu kabullenmeleri şeklinde özetlenebilir.

Dergimiz amaç edilmesi istenilen bu çalışmaları bizzat yürütmekte gün geçtikçe de etkili bir çalışma göstermektedir. Şu anda dergi yazı kurulumuz Türkiye'de bu yolda en kuvvetli kadroyu kurmuş bulunuyor. Çerkesyada sosyal yaşam, Kazanokue Jabagi adlı eserlerimiz okuyucularımıza sunulmuş, bunun ardından da birbirinden kıymetli eserler sunulmak üzere... Bu çeviriler çok yakında teker, teker duyuru'acak ve Kafkasya dergisi yazı kurulumuz bunlarla büyük bir kıvanç duyacak, bu yolda büyük bir fedakârlık ve vatanseverlik örneği vermekten başka hiçbir çıkar düşünmeyecektir. Şüphesiz ki bazı çevreler ve kişiler bu çalışmalardan hoşnut olmayacak, bu gibi çabaları küçümseyecek belki de bu idealist gurubun çalışmalarını baltalamak isteyeceklerdir. Fakat şurası da bir gerçektir ki kervan artık yürümeye başlamıştır. Yayınlarımız yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da sevinçle izlenmekte Suriye, Ürdün ve Kafkasvadaki krdeşlerimizden biz kutlayan, çalışmalarımızı teşvik eden mektuplar almaktayız.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu yayımlar Türkiye'de bu işi her yönüyle en iyi bilen ve çoğunluğu genç bir kadro tarafından yürütülmektedir. Bu kıymetli gençlerimiz manen büyük çalışmalar gösterirken kitapların bastırılması için gerekli parayı da bizzat ortaklaşa yüklenmektedirler. Bütün bunlar yapılırken okurularımıza da bazı görevler düşmektedir. Son olarak yayınlanan Kazanokue Jabagi kitabımız ümidimizden fazla ilgi görmüş ve hemen bütün dergi abonelerimiz kitabımızı almışlardır. Bu arada piyasada 5 lira bir fiata satılması gereken bu kitabımızın 7.5 liraya satılması, hatta 2 lira olması gereken dergimizin 3.5 lira ile satılması doğru karşılanmayabilir. Yalnız okuyucularımızın şu hususu unutmamaları gerekir. Bizim yayınlarımız biraz önce de belirttiğimiz gibi kişisel çabalarla, daha açıkçası idealist bir topluluğun maddi ve manevi gayretleriyle yürütülmektedir. Piyasadaki diğer yayınlar gibi 400 — 50 bin adet kitap baskısı yapıp sürümden kazanma, yani ticaret yapma gibi bir durum yoktur. Çerkesler'e ilgili yayınlar yalnız hemşehrilerimize güvenilerek yayınlanılmaktadır. Geniş bir okuyucu kitlemizde yoktur, bu nedenle milli bir hizmet amacı güdülen bu yayınlarımızın sizin ilgiyle izlemeniz, bizlerin bu yoldaki çalışmalarını kamçılacaktır. Okuyucularımızdan yayınlarımızı ilgili izleyip bunların satışında bizlere gerekli yardımı sağlamalarını bilhassa rica ediyoruz. Yayınlarımızı bazı bakımlardan ilgi çeken nitelikte olmayabilir. Ama unutmamalıdır ki biz sizlerden ilgi

Ş İ İ R

Y Ü R Ü

Yazan : Zafer Süren AJİBA

Biraz dinlen
Nefes al, terini sil
Fakat uyuma
Bu hırçın yamaçlarda,
Sonra
Dizleyipde geç
Bu canavar bataklıkları
Yılma...
Seni kimler atmıştı
Bu kızgın kıraçlara
Kimler çektirmekte
Bu acıları sana
Bil...
O kuraçlarda binbir güçlkle de olsa
Yürü
Ne olur yılma.
Nesin,
Kimsin,
Neredir VATANIN,
Sakin unutma...
Dönme yürü
Aranıza kara duvarlar girse de
Coşarcasına yürü Cennet KAFKASA

görüp kuvvet kazanmak istiyoruz. Yazımızı bir Ermeninin milliyet anlayışıyla ilgili sözleriyle tamamlayalım : «Her zaman alış verişte bulunduğum bir Ermeni bakkal vardır. Her gelişimde rafta açılmamış halde Ermenice yayınlanmış bir gazete görürdüm. Merak ettim, bu gazeteyi neden açıp yüzüne bakmadığımı sorunca :

— Okuma yazma bilmem ki. Diye cevap verdi.

Okuma yazma bilmediği halde neden gazeteye abone olduğunu sorunca verdiği cevap bizi dehşete düşürecek kadar enteresan idi :

— Ben almazsam Ermeni davasını, inancını müdafaa eden bu gazete nasıl yaşayacak. Ben almayım ki benim devam savunma imkânı bulsun. (*)

Evet sevgili okurlarımız Ermeni bakkalın bu yoldaki sözleri gerçekten ilginçtir, bizim sizlerden ricamız Çerkeslerle ilgili yayınlarımızı (Tabii davamıza uygun yayınları) büyük bir titizlik ve içtenlikle benimsermeniz. Ama Ermeni bakkalla bir farkımız olmalı; gazete, dergi ve kitapları rafa koymak yerine okumanız çok daha yararlı olacaktır. Yeni yayınlarımızı bekleyiniz...

(*) (Yeni Asya Gazetesi 25.9.970)

Son Çerkes – Rus Savaşları ve Feci (Göç)

Dr. Vasfi GÜSAR

Çerkeslerin hürriyet ve bağımsızlık aşkları pek yeni değildir. Tarih boyunca yurtlarını çıka gelen düşmanlara, saldırganlara, çapulculara karşı dâima savunmuşlar, gelenler de, oturanlarda az bir süre sonra çıkıp gitme zorunda kalmışlardır. Bağımsızlık, istiklâl ve hür yaşama inanç ve kanılarını asırlarca, binlerce yıl yaptıkları kanlı mücadelelerle belirtmişlerdir. Çerkeslerle yakın temasta bulunan, ilgilenen yabancı Avrupa yazarları eserlerinde hep onların kahramanca savaşlarını, yaşayışlarını dile getirirler övüp dururlar. Ünlü Yazar Baron Uslar eserinde:

«Kafkasya hakkında bütün dünyada ve her dilde o kadar eser yazılmıştır ki bu yazılar bir araya toplansa bir dağ olur» der. Çerkeslerin hür ve bağımsız yaşamak isteği ve azmi her anlayışın üstünde bir gerçektir. Karl Marks, İmam Şamil'in hayranlarından biri idi. Çerkeslerin savaşta kahramanlıklarından heyecana gelerek bir ara şöyle demişti:

«Milletler onlardan ders alınız. Hür yaşamak isteyenlerin nelere muktedir olduklarını görünüz». (1)

Kafkas – Rus savaşlarında Rus ordusunun büyük kayıplarından, cephelerdeki çokca ölümlerinden üzülen Rus Generallerinden Yazar FADEYEF eserinde:

«Çerkeslerle yaptığımız harp Mısırdan Japonyaya kadar yürüyerek geçebilmemize imkân verecek kadar büyük bir orduya lüzum göstermektedir» (2). demiştir. Çerkeslerin bu büyük savaşları Türk yazarlarından (Süleyman Nazif) i de dile getirmiş ve liderleri için de «ANİBAL'a ŞEYH ŞAMİL kadar hiç bir kahraman benzememiştir» demiştir (3).

En sonunda bir yazardan daha bahsedelim. Çerkeslerin istiklâl uğrundaki çalışmalarını, çarpışmalarını, kahramanlıklarını hattâ iç duygularını yakından bilen ve geçenlerde İstanbul'da Sultan Ahmed meydanında büstü dikilen, Türk İstiklâl Harbi kahramanlarından kadın yazar Halide Edip Adıvar eserinde Çerkeslerden bahsederken:

«Her millet hakkını aldığı vakit Kuzey Kafkasın kartal tepeleri üstünde bu güzel kardeşlerimiz vatanlarını kurarken istedim ki benim de onlar için akıtacak kanım, dögüşecek bir tek sağlam kolum olsun» der (4).

Ve tarihçi yazar S. Bell de eserinde:

«Çerkesleri Millet olarak şimdiye kadar gördüklerim, okuyarak haklarında bilgi edindiklerim arasında çok daha üstün bulduğumu itirafa mecburum» der (5).

Çerkeslerin Ruslarla son yüz yıldaki savaşları pek çok olmuş ve savaş hatıralarını açıklayan kahramanlık destanları (Vered, hamâsi şarkı) beste'em'şler,

(1) Karl Marks ve Engels, külliyat, cilt 2, Sh. 59

(2) General Fadeyef. Bismas Kaukaza. Petersburg 1845. Sh. 63

(3) Süleyman Nazif. Batarya ile ateş... İstanbul.

(4) Halide Edip Adıvar. Ateşten gömlek. İstanbul. Sh. 130 — 132

(5) J.S. Bell. Journal of a residence in Circassia during the yeras 1837 — 1839. London. 1840. 2. volum.

hep bir arada söylemişler, anmışlar, çocuklarına, torunlarına aktarmışlar ve ders vermişlerdir. Şehitler için de (Gibze-Mersiye) düzenliyerek unutulmaz hatıralarını, ilşkililerini tekrarlayıp durmuşlar, fedakârlıklarını dile getirmişlerdir. Bu savaşları özel adlarıyla belirtmişler, unutulmamaları için miras olarak bırakmışlar, yeni nesle aşlamışlardır. Ünlü bazıları için de (Mizvesn) yani anıt dikmişlerdir. İmam ŞAMİL'in savaşları hâric Batıdaki savaşların en ünlü olanları şunlardır:

Hamketizav, Txukuezav, Shabezav, Karzegizav, Şetkalezav, Maykuepezav, Vubunzav, Labasshazav ve Khodz. Vered'ler bilhassa en çok ün veren üç çerkes komutanından bahseder: Hatughuzkue Muhammed Aş, Ajgerikue Ghuzav ve Kasey-kue Missovst, daha bir çok kahramanlar da eklenebilir bunlara...

Çerkeslerin yenilgeye uğradıkları ünlü iki büyük savaş PŞİSO ve ADAGUM'un savaşları olmuştu. Pşiso savaşını Rus Generali Yevdokimoff idare ediyordu. Rus komutanları savaşı kazandıkça Çerkeslere olan baskıyı artırıyorlardı. Evet dünyada bir çok emperyal.stler istilâ ettikleri ülkelerde baskılar yapmışlar. Fakat hiç biri Rusların Kafkasya'yı istilâlarında yaptıkları zulüm, işkence, köy yakmalar gibi ezici, yıkıcı olmamıştır. Rus savaşında en gaddar hükümdar gerçektir ki Birinci Nikola ile İkinci Aleksandr olmuştu. 1842 yılında başlayan ağır baskı ve sömürgecilik sistemi devam edip gitmiştir. Savaşlardan usanan ve vılan Ruslar sonunda 1858 yılında Petersburgda kurulan (Kafkasya Komitesi)'nin plânı artı gerçeleştirilmeye başlanmıştı. Hattâ az bir süre sonra en yüksek seviyelere yükselecekti. Bu plân gerekince Kuban halkının üçte biri anayurttan başka yerlere sürülecek ve bunlardan boşalan topraklar (Kazak) lara verilecek, bir de cephedeki askerler ile memur olan Ruslara dağıtılacak ve oralara yerleştirilecekti. Komite üyeleri de kendileri için bundan faydalanmağı unutmamışlar güzel Kafkasta ev bark sahibi olmuşlardır. Böylece bu sürgünün kahramanları Kuban bölgesi halkı olmuştu. Çünkü bu bölge Kuzey Kafkasın en sulak, en verimli yerleri ve Çerkeslerin Anayurdu idi. Bu bölgeyi boşaltmağı ve sürgün taktiği ile Çerkesleri insafsız ve merhametsiz bir şekilde dağıtmağı amaç edinmişlerdir. Tüm imhânın da başlangıcı oluyordu bir bakımdan. Amaç coşkun ve hürriyet kavramında atılğan bir milletten kendilerini korumak ve onları uzaklaştırmaktı. Rusların daha önce Kabardey bölgesine hâkim bulunması, Kuban çerkeslerinin İmam ŞAMİL'in hâkim bulunduğu bölge ile bir idare birliği ve yakınlaşma kurmasına engel olmuştu. Temelinde Şamil'in Kuban ile bağlantısı da yalnız gönderdiği temsilciler ile oluyordu.

Çerkeslerin uzun savaşların devamından ve bu savaşların verdiği üzüntü, hastalık, açlık, sıkıntı nedeniyle iç duyguları bir hayli bozulmuş, yurd ve millî düşün'eri, inançları azalmaya başlamıştı. Uğranan felâket gerçekte pek ağırdı. Dökülen kan ve verilen şehitler paralel gid.yor. İstikbal endişesi göz yaşları ile örtülüp dindiriliyordu. Yurt ve millet ağır yaranın acısını çekiyordu. 1854 yılında Khuştoka Hacı Hasan ve Gustanukue İsmail adlarındaki Liderlerini İngiltereye göndermişler ve 1834 yılından beri Çerkeslere yardımında ve bağımsızlıklarını teşvikte elbirliğiyle çalışan İstanbul'un İngiliz Sefâreti Sekreteri Davit Urkhart (1805 — 1877)'in arabuluculuğuyla, vardımı ile İngiliz Hükümeti ile temas etmişler fakat bir sonuç elde edememişlerdi. Kafkasya'daki ve İstanbul'daki Leh göçmenlerinin bir çok yardımları da boşa çıkmıştı.

1859 yılında İmam Şamil'in (Gunib) dağındaki savaşı feci bir şekilde sona ermişti. Arası kesilmeden kırk yıl mücadele eden İmam silâhını bırakmak zorun-

da (1859) kalmıştı. Çerkesyadaki temsilcisi ve Çerkesyanın lideri MUHAMMED EMİN (1794 — 1901) de Büyük Lideri gibi silâhını bırakmış idi. Muhammed Emin; Çerkesyanın kendi başına uzun süre Ruslarla çarpışacak durumda olmadığına ve bir kaç yıl sonra Rusların Adigheleri yeneceklerine kani idi. Fakat Adigheler hürriyet ve istiklallerini feda etmeyi, savaştan vazgeçmeyi istemiyorlardı. Alışamadıklarından düşman idaresi onlara pek ağır geliyordu. Savaşa devam kararları ile 1859 — 1864 Kafkas — Rus harekâtı yalnız Batı Ad ghe bölgesinde kalmıştı.

Çar İkinci Aleksandr 1861 yılında Rusya'da esâreti lagvetmiş, zadegan yani asiller sınıfının avantajlarını kaldırmış, köleleri serbest bırakmıştı. Çarın bu hareketi Çerkes Verklerini de bir hayli üzümüştü, ürktümüştü. Bir süre sonra kendi başlarına da geleceğini düşünerek savaşın devamını isteyenlerin ön sırasında yer almağa başlamışlardı. Çünkü onların da köleleri vardı. 1861 de Çar İkinci Aleksandr Kafkas cephesine gelmiş, kendisini ziyaret eden bazı Çerkes liderleri harbin durdurulmasını rica etmişler, Çar kendilerine bazı şartlar ileri sürmüştü :

1 — Çerkeslerin kendi dağlarını, vadilerini, köylerini bırakmaları ve Rusların gösterecekleri toprağa yerleşmeleri.

2 — Millet idaresinin Çar tarafından görevlendirilecek Çar Nâihi bir Rus tarafından idare edileceğidir.

Çerkes Liderleri bu şartları kabul etmediklerini, Rus idâresi altında yaşamak istemediklerini ve esasen hürriyete ve bağımsızlığa aşkları ve alışıklıkları yüzünden asırlarca savaşıklarını belirtmişler ve savaşa devam etmişlerdir. Savaş süre dursun Ruslar bir yönden: «Biz sizin din ve milliyetinize, âdetlerinize, sosyal yaşayışınıza, topraklarınıza karışmayacağız.» diyorlardı. Fakat istilâ ettikleri yerlerde bu tatbik edilmiyor. Bir yönden hristiyanlığı yaymağa çalışıyorlardı. Mili duyguları öldürmek için her çareye başvuruyorlardı. Bırakılan Çerkes köylerine Kuzeyden getirilen kazaklar yerleştiriliyordu. Esasen Kafkasya'ya ve Çerkesya'ya hâkim olmayan, idaresinde bulunmayan ve yalnız (Anapa) da son zamanlarda senbolik birer valisi bulunan Osmanlılar Kırım Savaşında sonra hak iddiasında bulunduğu Çerkesya'dan (Edirne) muahedesiyle (1829) feragat ettiğini açıklamış ve Kırım savaşı esnasında Kuban'ın Karadeniz kıyılarına gelerek karaya çıkan İngilizlerle Fransızlara açık bir yardımda bulunamamıştı. Bir, iki sefer gemi gönderdi ise de asker çıkaramamıştı. Ruslar da bu yüzden Çerkesleri Bağımsız bir millet değil (Osmanlılara bağlı bir ülkenin kendisine terk edilmişinden ötürü âsi olmuş bir toplum) olarak tanımağa yelteniyordu. Türklerin bu yanlış düşünüşü ve hareketi Çerkeslerin göç ettirilmesinde büyük bir amil ve sebep olmuştur. Osmanlıların, Türklerin yardım ve himayesi ile bir süre İstanbul'da kalmış olan Nâtkhvac Lideri Zanuka Sefer bey de bir heyet ile Çerkesyaya gelmiş, o da çerkesleri halk ve asiller diye iki bölüme bölmeye sebep olmuştu. Sefer Bey L'der, Muhammed Em'n'in de düşmanı ve rakibi idi. Asil zâdelik dâvasında idi. Bu hevet'n Kafkasvaya gelmesi Rusları bir hayli tahrik etmiş, Batı devletlerine verdiği ultimatom ile Türk gemilerinin Kuban kıyılarına uğramasının önünü almıştı. Yabancı gemiler de Çerkesya sahillerine uğramıyorlar, fili yardımda bulunamıyor ve Çerkesler tatlı sözlerle ovalanıyorlardı. Ancak gelenler de kaçak olarak gelebiliyorlardı. Rusların amaçları büsbütün baska idi. Çerkesleri Türkiye'ye, ya da dışarıya göndermekti, valan şâvialar çıkarılıyor, Çerkeslere 25 yıl askerlik yaptırılacağı, (Stavropol) ovalarına sürülecekleri ilân ediliyor ve en iyi yolun Türkiye'ye geçme olacağı tavsiye ediliyordu. 1860 yılında

silâhını bırakıp görevden ayrılan ve 1862 de İstanbulda bulunan eski Liderleri (Muhammed Em'n)'e başvurarak gönderilen heyetle tekrar Çerkesyaya dönmesi ve başlarına geçmesi rica edilmişti. Çerkesyanın yalnız başına Ruslarla savaşamayacaklarını bilen (Muhammed Emin); heyete «Yurtlarına dönmelerini ve Rus komutanile anlaşmaya girmelerini, çerkeslerin Türkiye'ye göç etmelerine engel olmalarını» tavsiye etmiştir. İstanbuldan Çerkesyaya gönderdiği bir çok beyannameler hep bu tavsiyeyi belirtiyordu.

Savaşların sonu (AKHÇİPS) dere ve sırtlarında oluyor (1864). Kanlı bir savaştı bu. Ruslarla savaşın son çerkes birlikleri artık ölüm kalım savaşı yapıyorlardı. Ruslar kırılmakla tükenir gibi doğulardı. Her ölen veya yaralananın yerine bir kaç kiş. geçiyordu. Ruslara pek ağır gelen bu savaş sonunda zaferleriyle bitmiş, Çerkesler yenilgeye uğramışlardı. Mal ve canını kurtarmak isteyenlerle göçü uygun bulanlar ovaları doldurmağa başlamıştı. Artık geç de olsa Ruslarla anlaşma zamanı gelmişti. Seçtikleri delegeleri Rus Komutanına gönderdiler. Komutan: (Kalanlara yerleri verilecektir. İsteyen'ler de gidebilirler. Türk hükümeti ile görüştük) dedi. Gün 21/Mayıs/1864. Feci göç Türkiye'ye ve diğer memleketlere yönelmişti.

Çerkes — Rus didişme, çarpışma ve savaşları 104 yıl (1760 — 1864) sürmüş Ruslara 9 milyon kişinin kaybına mal olmuş, Çerkesler de hürriyetlerini, bağımsızlıklarını, varlıklarını, o güzelim verimli ecât yurdunu, mal ve mülklerini kaybetmişler, binlerce, on binlerce şehidler vermişlerdi. Rus yazarlarından E. Berje bu zavallıları şöyle anlatır: «Sürgün edilmek için Novorosisk (Tsemez) e getirilen 17 bin çerkesin bonde bıraktığı acıklı tesiri hiç bir zaman unutamam. Şiddetli soğuklar, tifüs ve diğer hastalıklar durumlarını bir kat kötületmişti. Mese'â açık havada kuru toprakta iki yavrusuyla beraber genç bir Çerkes kadını en hissiz, duygusuz yürekleri bile üzerti. Çocuğunun biri ölümlü çarpıyor, can çekiyor, diğeri de gözlerin' hayata kapamış olan annesinin memesinden gıda arıyordu. Bu gibi fâciaları sık, sık görmek mümkündür» der (6). Basta Ruslar olmak üzere dünya yazarları bu hazin, üzüntülü manzaraları dile getirmişlerdi ne de olsa. Eski Çerkes kadınları da bunlara dair hazin ve içli ninniler ve gibzeler bestelemişler kucaktaki yavrulara aktarmışlardır.

Anavurttan, doğdukları evlerden, köylerden, kentlerden, yaşadıkları çevrelerden, dağlardan, sık ormanlardan uzaklaşma ve iraklara gitme çok ağır gelmişti Çerkeslere... Bir Çerkes bu acı hatıraları sövle belirtir üzümlere: «Üçütlüğe bürünmüş sesler, göklerle yükselmiş sisli dağlar arasında dere'lere yavaş yavaş ak-sediyordu. Onlar da ızdırap içindeydiler. Dağlarında solumalarla ilerleyen ve bu güzel yurdu yabancı'ara bırakan kişiler, insanlar, nereye gideceğini bilmeven, hattâ düşünemiyen çobansız bir sürü halini almışlardı. Babalarının yapmakta oldukları hatalarının kurbanı olan zavallılar, çocuklar, masum yavrular boğuk seslerle göz yaşları dökerek arabalarının, kağınlarmının üzerinde deniz kıyılarına ulaşmaya çalışıyorlardı. Saatler ilerliyor, dakikalar uzuyor, fakat iniltiler tükenmiyordu. Yaşlılar vahşi bir süküt, kadere hovun bükmüş bir sessizlik içinde idiler. Her şey karanlık, her şey siyah... Çerkeslerin hürriyeti, vatan aşkı ve hattâ her sevi sona ermisti. Atesli ve zinde gençler (YURDUMUZU, ULU DAĞLARIMIZI, DÜŞMANA ÇİĞNETMİYELİM, BURALARDA KALALIM. EVLERİMİZİ, BARKLARIMIZI BIRAKMIYALIM RUSLARA) diye haykırıyorlardı.

(6) Kadırcan Kafk Şimali Kafkasya. İstanbul, 1942, Sh. 120 — 122

ŞOMAFE AMİRHAN

Babasının adı Kamz'dır. Kaberdeyde Terç bölgesinin Kurpishere köyünde 1910 yılında bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Nalçık Pedagoji enstitüsünü daha sonra da Orjenikidzedeki K. Kafkasya pedagoji enstitüsünü bitirdi.

Kaberdey —Balkarda yayınlanan Adigece Kaberdey— Balkar gazetesinin redaktörlüğünü yaptı. bir süre de cumhuriyetin milli eğitim bakanlığını yönetti. Daha sonra Oşhamaho dergisinin sorumlu müdürlüğünü yaptı.

Kıymetli bir eğitimci olan Şomafe Amirhan genellikle çocuk şiirleri yazarı olup yazdığı şiirler çok etkili, kolay anlaşılır nitelikler taşımaktadır. Şiirlerinin dışında masal ve hikâyeleri ile de ün yapmıştır. Ayrıca iyi bir çevircidir.

Başlıca eserleri: Küçükler için şiirler (Adigece), Aydın ev (Adigece), Jambot ile Kambot (Adigece masal kitabı). En önemli eseri ise Rusça ve Çerkesçe yayınlanan (Kaberdey şiirleri antolojisi) dir.

BÜYÜKLERE SAYGI (x)

Herşeyden önce gelir insanlık,
Öğren küçük de olsan onu
O sana dost eder insanları
Güzelleştirir yaşantını
Herkesin (iyi insandır) dediği
Kalbi temiz ve açık olandır,
O, biz Adigelerin gelenekleri
O, nu çok eskilerden getirdiler.
Buyur et, rastlarsan
Yoldaki yolcuyu
Beni dinlendirir, «bana hoş gelir sözlerin»;
Ve insanlar için ne mutluluk vericidir bu.
Evine çağurmak gelenektendir,
Ona leğen ve ibrik getir.
Her tarafını temizce yıkattır
Oturttur baş köşeye o misafirindir.
Yemek yiyorken sofrada
Misafirinden önce kalkma.
Bu da geleneğimizdir unutma
Yatır onu en güzel yatağında.
Düşünme «Yıyeceğimi azaltır» diye
Ağırla misafirini bütün gücünle
Sofraya koy neyin varsa
Çok görünmesin onun yediği sana.
Eğer iş aceleyle
O'na uydur kendini.
Kalbindeki sevincine
Ortak et misafirini.

(x) Nalçıkta yayınlanan Oşhamaho dergisinin sayı — 6 yıl 1967— sayısından alınmıştır.

fakat yüce dağlar, sık ormanlar uzaklaşıyorlardı. Ayın karanlıkları yararak saçtığı beyaza benzer ışık, yaşlı kadınların buruşuk yüzlerinde yuvarlanan ve elle rille sildikleri göz yaşları bahtsız anneleri, genç kızları matemlere sokuyordu. Bir aralık dağların ardından her yöne yayılan acı bir kızılık göklere doğru yükseldi, bütün çevre siyah bir matem içinde ve al tüller örtmüş ağlayan bir genç kız manzarası almıştı. Rüzgârlar kim bilir vicdansız, duygusuz insanların isteklerine uyarak sürüp ölüme götürdüğü bu zavallı Çerkesleri nerelere kadar sürecekler. Kusurları, suçları yalnız ve yalnız öz yurdun savunmasından başka bir şey olmayan bu insanların ölüme mahkûm edecekler, belki de gittikleri yerlerde mahvolacaklardır. Bir süre önce öz evlâtlarına, çerkeslere yuva ve barınak olan evler, kendilerini daimâ avutan, teselli eden göklere ser çekmiş ormanlar, ulu dağlar, temiz ve pırlıl, pırlıl akan sular bugün artık düşmanın pis çizmeleri altına geçiyordu. Kazakların çizmeleridir bunlar... Ay yükseldi, kızılık arttı, bağırışmalar, feryatlar iniltiler başka bir yerden de geliyordu. Komşu ve başka bir kövün halkı da onlar gibi yollara düşmüştü. Onlar da yolcu idiler. Onlar da kendileri gibi aziz ve sevgili yurtlarını bırakıyor, daimâ tüten bacalarını söndürüp ayrılıyorlardı dede mirasi evlerinden, tarlalarından, bahçelerinden, ağaçlarından uzaklaşıyorlardı artık...

Alevli kızıl bulutlar ortalığı bir dereceye kadar aydınlatmış, çevreleri daha iyi görmeye yaramıştı. Bir süre sonra kuru bir dereceğin kenarından az ötede bir kaya üzerinde dalgın bir gölge gibi yatan bir şey gözüme ilişti, fakat bu bir gölge değil bir insandı (Hey bana bak hemşerim) diye bir ses geldi kulağıma. Bir Çerkes genç idi. Kalpağını arkaya iterek dalgın ve ruhsuz bakışlarla gök üzerindeki bulutları izliyordu. Her halde yurdunda geçen üzüntülü olayları düşünüyor, titriyor bir az da inliyor gibi bir hali vardı. Daha önce Ruslarla çarpıştıktan sonra uğradıkları bozgunu hatırlıyordu belki. Üzüntü içinde göğsüne düşen basını birden bire doğrulttu. Belki de her şeyi unutmuş, yalnız düşmana karşı beslediği intikamı incinden silermemişti. Basını iki elleri arasına alarak bir süre düşündü. Yitirecek vakti de yoktu. Bulunduğu yer Ruslarla savaşmışları geç de ancak üç saat, kendi köyüne ise bir saatlikti. Kılıcını, kamasını, tabancasını toparlayarak bir yöne doğru koşmaya başladı. Havanın, gökün kızılığının gittikçe artıyor, feryatlar yükseliyordu. Yarım saat kadar geçmişti. Dar bir patike üzerinde kararsızca bir yola sarmıştı. Tuttuğu yön kövüne değil savaşmışları geçide gidiyordu. Bir süre yine koştu. Kızıl bulutlar büsbütün baskınlasmıştı ve bütün çevreyi kapsamıştı. Ürktü, bu bulut değil bir yangın alevi idi. Kövünün sınırını geçerken görmemek için kalpağıyla yüzünü örttü, düşünmeye başlayacaktı. Gerçek de kövü de yanıyordu. Yükselen alevi görünce rüya gördüğünü zannediyor. Bir gün önce güle oynaya cenk etmek için ayrıldığı kövünü bu halde gördükçe dayanamıyor, üzülüyordu. Zaferin verdiği sevinç ile serhoş olan düşmanın bu köyü diğer köyler gibi yakmıştı anlamıştı. Kövünü çok severdi, ana baba yurdu idi. Alevler içindeki köve girdiği zaman yol üstünde ayaklarına dolanan bir, iki cesedi izlemeye koyuldu. Üzerlerindeki elbiselerden düşman erleri olduğunu anladı. Gerçekten de düşman köve girmiş, savasmış ve vakmış idi. Dumanlar içinde bozulmak, alevler içinde varmak tehlikesini de göze alarak baba evinin bulunduğu yere kadar ilerleyebildi. Fakat kövün tümü varmış, yalnız bir kaç canlı hayvan gözüne çarpmıştı. Acaba insanlar, kadınlar, kızlar, ihtiyarlar, çocuklar yanmış mı idi? Yanan varmı? diye merak sarmıştı. Bu feci tablo ve üzücü

(Devamı var)

BİR KİTABIMIZ VAR

GERİGE S.

Bu kez sizlere, çok beğendiğimiz ve beğeneceğinizi umduğumuz bir kitabı tanıtmaya çalışacağız.

Anavatan Kafkasya'da Kabardeyce yayınlanan, «Armoniğimin tuşları güneşin ışınları» adlı bu kitap yüz otuz sayfa olup, milliliği ile haklı bir şöhret yapan ünlü dinamik Çerkes şairi Balkar Fouset tarafından yazılmıştır.

Fouset 1967 — 1970 yılları arasında ellinin üzerinde şiir yazmıştır. Bu Kitap beş bölümdür, her bölümün başında, bölümü karakterize eden siyah beyaz resimlerle süsüdür. Bu bölümlerle şiirler, hernekadar guruplandırılmak istenmişse de hemen her bölümde, vatan ve millet aşkı ortaklaşadır.

Aşkın ve güzelliğin her türlüşünü yaşayan ve okuyucuya da yaşatabilen şairin bu kitabı, şimdiye kadar yayınladıklarının sonuncusudur. 1970 in son ayında yayınlanmıştır.

Daha nice kitaplarını okuyacağımızı ümidettiğimiz bu genç ve dinamik şairimiz, özellikle bu kitabın dördüncü bölümündeki; «Milletim, Oshamahue, Dönün, Gözlerin Cevabı ve Söylediğin Gerçekse» adlı şiirlerinin hemen her mısrasında, her kelimesinde biz muhaceretteki kardeşlerini dile getirir, acıları paylaşır, yol gösterir. Vatanın önemli tarihi olaylara sahne olan köşeleri, insanlık, vata nve millet sevgisi, çok acı bir üslupla bu kitapta çok güzel işlenmiştir.

Sizlere, dergisinin kapağında, resmini gördüğünüz, kendisi de şiirleri kadar güzel olan güçlü şairimizin bir şiirini sunuyoruz.

M İ L L E T İ M

Ben yarıyorum şu dağların bağrını,
Okur gibi acıklı bir mektubu.
Derin yaralar var kayaların yamacında,
Milletimin terkettiği kutsal vatanda.
Kafkas dağlarının tepesindeyim.
Bakıyorum milletimin yaşam boyu elne.
Sen taş misali kurumuşsun milletimin ell.
Çok büyük sıkıntılar çektiğin belli.
O asır boyu yıpranan elinde,
Avcundaki çizgiler bile silindi.
Aynen benziyor çatlakları koybolup,
Koca bir kaya gibi yekpare olmuşa.
Elinin nasırlı olması — o mühim değil,
Eğer vatanın varsa mesut olursun.
Ardından — vatansızdır — denerek yaşıyorsan,
Bir tüy bile değmez bütün yaşantın...

Not : Balkar Fauset tarafından yazılan «Diğa bziyher si-şşine apey» adlı bu kitap 1970 yılında Kabardey Balkar (Elbruz) yayınevi tarafından basılmıştır.

Türk Basınında Çerkesler

DERLEYEN : İzzet AYDEMİR

ADNAN MENDERES VE ÇERKESLER

Bir hayli süre geçmiş bulunuyor, Cumhuriyet gazetesinde merhum Adnan Menderes hakkında bir yazı çizisi yayınlanmıştı. Bu yazıda Adnan Menderesten söz edilirken ağır bir hastalığa tutulduğu ve bir çerkes ailesinin yardımıyla iyileştiği belirtiliyor. Bu yazının bir yerinde :

Adnanı bir bağ kulübesine naklederler, burası bir Çerkesin malıdır. Bütün Çerkes evlerinde olduğu gibi burada da temizlik, nazik güler yüzlü insanlar vardır. Kızlar, kadınlar etrafında pervana olurlar. Doktorun her dediği yapılır...»

Evet Adnan Menderes belk.de yaşantısını bu Çerkes ailesine borçlu olmuştur.

İDRİSBEY

İDRİS Bey otuzunda gösteriyordu. İnce, uzundu. Sarı gözleri, kartal gagası burnu, uzun yüzüyle bu dünyada yaşamayan, nasılsa bir kere uğramış, yurtçu, yabancı bir yaratığa benziyordu. Büyülü, kutsal bir yaratığa...

Bir Çeçen beyi olan babası Osmanlı devrinde İli, aşiretiyle birlikte Kafkaslardan gelmiş, Anavarza kalesinin karşısına, Ceyhan ırmağının güney geçesine yerleşmişti. Kurdukları köyün adına Akmezar demişlerdi. İlk önceleri Çukurova'da sinekten, sıtmadan, sıcaktan hastalanmışlar, kırılmışlardı. Üç dört yıl içinde Çukurova'ya alışmışlardı ama, sayıları da yarı yarıya inmişti. Kafkaslardan getirdikleri atları da, öteki hayvanları da kırılmıştı.

Çukurovaya. alışan Çerkesler Çukurova cinsi güzel atlar yetiştirdiler sonra Ektiler biçtiler. Çukurova o zamanlar meyve bahçesi nedir bilmezdi. Güzel bakımlı meyve ağaçları diktiler Çukurun sıcaklığına. Evleri ottan Türkmen köylerinin yanına ahsaptan ve taştan, ikişer katlı güzel evleri olan, caddesi, sokakları bulunan bir köy kurdular.

Bereketli topraklar üstünde mutlu bir yaşama düzeni kurdular. Bütün ovaya güzel atları, iri meyveleri, yiğit davranışlarıyla ün saldılar.

**

Çerkesler bunun peyeni, çok büyük, Çar gibi bir adam olduğunu anlamakta gecikmediler. Neydi, kimdi acaba?

İdris Bey biraz şaşkınlık, daha çok korku, merakla onu konağa çağırdı. Konuk hiç konuşmuyordu. Konağa girince iri konuğun arkasındaki adam İdris'in kulağına bir ad fısılayıverdi. İdris Beyin yüzü soldu, telâşi birkaç misli arttı :

«Hoş geldiniz, hoş geldiniz, hoş gelip sefalar getirdiniz Beyim. Bizim köyümüze şerefler bahşettiniz. Beyim Büyük şerefler»

İri adam tombul elini bir daha ağır ağır İdris Beye uzattı, İdris Bey ele sarıldı ama öpmeydi. İri adamın yüzünde bu yüzden bir hoşnutsuzluk belirdi. İdris Bey bunu gördü, sezdü, üzüldü, «Bizim soyumuz hiç kimsenin elini öpmemiştir, padişahın, çarın bile» dedi.

Yaşar Kemal (İNCE MEMED) isimli romanundan.

ÇERKESLERDE BAZI GELENEKLER

(Adetler)

Derleyen : NATKHUE

Çerkesler eskiden beri geleneğine çok bağlı bir millettir Yaşayışları, görüşleri hep kurallara tabidir. Ve buna çok önem verirler. Kurallar dışına çıkmak büyük ayıptır, ayıp kelimesi sanki bir kanun maddesidir. Onun içinde ayıp demek hiç bir şeyin yapılmamasına çok dikkat edilir.

Çerkes adetlerinden bir kısmını şöylece özetleyebiliriz.

1 — Çerkeslerde tam demokratik bir devlet ve hükümet anlayışı vardır. Devlet yönetimi ismlendirilecek olursa buna halk yönetimi demek pek yerinde olur.

2 — Çerkeslerde mutlak krallık yoktur. Kral halk tarafından seçilir ve gerektiğinde halk tarafından görevinden alınır. Krallığın miras gibi bir sülâleye aidiyeti yoktur.

3 — Çerkeslerde kıyafet üniformdur. Erkekler kendi aralarında tek model kadınlar da kendi aralarında tek model olarak g'yinirler ki buna çerkes elbisesi denir. Çerkes elbiseleri düz renk olur, çiçekli olmaz.

4 — Yürüyüşte yaşlılar ve makamı büyük olanlar sağda, küçükler solda bulunurlar. Soldakinin yaşı küçük olursa bir adım geriden gelir.

5 — Erkek toplantılarında thameteler ve yaşlılar salonda en üstün yere oturtulurlar.

6 — Milli davalar için toplanan Khâse (milli meclis) lerde thamete ve yaşlılar en seçkin yerde oturur, gençler toplantıyı ayakta izlerler.

7 — Toplantıya thamete ve yaşlılar gelince kadınlar müstesna herkes ayağa kalkar.

8 — Aynı soydan olanlar aynı soyadı taşır ve bunu titizlikle muhafaza ederler.

9 — Aynı soydan olanlar aynı soyadı taşıdığından birbirini kardeş bilir ve birbirleri ile evlenmezler.

10 — Evlenen kızlar kocalarının soyadını almayıp kendi soyadını muhafaza ederler. Kocaları da dahil herkes onu soyadına eklenen yapkh (kızı) ile çağırır. Anzaryapkh, Zeyfyapkh gibi.

11 — Erkekler at üzerinde iken bir kadına rastlarsa attan inerler; kadın yaşlı ise bir süre beraber giderler ve yerine göre müsaade alarak geri dönerler

12 — Çerkesler birbirlerine rastlayınca öpüşmezler. Çok samimi olanlar hafif kucaklaşırlar.

13 — Selâmları da sağ ellerini sağ omuzlarına kaldırmaktır.

14 — Kadınlar ev işlerini erkekler dış işleri görürler. Odun kırmak erkeğe, süt sağmak kadına aittir.

15 — Erkek yolda rastladığı kadın ve kızı evine kadar götürmek mecburiyetindedir. Kadın ya da kız lüzum görmezse erkek müsaade isteyip ayrılabilir.

16 — Çerkeslerde kadın ve kızlar erkeklerden kaçmazlar.

17 — Çerkeslerde kadın ve kızlar evlerine kadın ve erkek misafir kabul eder, yalnız da olsalar onlarla oturup konuşur ve onlara ikramda bulunurlar.

18 — Kızlar evin çiçeğidir. Ailesi ve herkes onları korumak zorundadır.

19 — Çerkeslerde kız ve erkek yalnız başlarına veya iki kız, iki erkek karşılıklı oynamaz. Bir kız bir erkek karşılıklı beraber oynarlar.

20 — Çerkes erkekleri oyun esnasında kalpaklarını çıkarmazlar. Göğüslerini kapatır düğmeleri varsa iliklerler, gülmezler ve oyunun vakarını bozmazlar.

Çerkes (Abhaz) Ata Sözleri

(Geçen Sayıdan devam)

7

Kahramanlığın olduğu yerde zafer vardır.

Zafer, başından korkmıyanındır.

Kurt, kurtu tutar.

Bir kemik içinde iki köpek kavga eder.

Suyun getirdiğini rüzgâr götürür.

Rüzgâr ekersen fırtına biçersin.

Düşene vurma.

El horozu, ev horuzunu kovarmış.

Kan ölmezde — kokmazda.

Sevmediğin köpeğe kapını bekletme.

Tüfeği patlatan kapsülüdür.

INALIPA'dan Çevirenler :

PAPA M. C.

ABGIMGA A. K.

KOPSIRGEN O. B.

İNSANLIK

Kendisine faydası olmyanın başkasına da faydası yoktur.

Namusun olmadığı yerde, insanlıkta yoktur.

İnsanlıktan mahrum erkeklik değersizdir.

Asalet denilen şey insanlıktır.

İnsan ya korkacak ya da utanacak.

Koyun keçi, keçide koyun olmaz.

Acele eden fazla uzağa gidemez.

Hırslı insan çabuk çöker.

İnsan için, insan ilâçtır.

İnsanın kendisine ettiğini, düşmanı etmez.

İnsanı tanıtan sakalı değildir, keçide de sakal vardır.

Tanmadığını ne methet ne de kötüle.

İyi insan dostunda o'sun düşmanında.

İyi insanın elinde ölmek, ölüm değildir.

Gençliğini bilmediğinin, ihtiyarlığına gülme.

Tatlı söz çok şeyi götürdüğü gibi, çok şeyi de getirir.

21 — Thamete oyuna kalkarsa, herkes ayağa kalkar. Yaşlılar ve kadınlar kalkmaz.

22 — Oyuna kalkan erkek kıza daima yakınlık gösterir onu bırakıp arkadaşlarının yanında figür yapmazlar. Oyun bitince kıızı yerine bırakır selâm verip ayrılırlar.

23 — Çerkes erkeklerin'n bir evi ziyaret ettiklerinde kalpağı elde tutmaları adettir. Ancak soğuk havalarda başında da bulundurabilirler.

24 — Cenaze töreni büyük önem taşır. Bütün köy halkı ve civar köylüler me-rasime katılırlar. Kadınlar cenazeyi takip etmez evde kalıp ev sahiplerini teselli ederler.

25 — Cenaze gömüldükten sonra tekrar eve gidip taziyede bulunurlar.

26 — Çerkes'te ölüm vak'alarında islâmivete rağmen siyahı giyerler.

27 — Cenazede ev sahipleri ve misafirler ağlamazlar. Önlere bakar, az konuşur ve üzüntülerini belirtirler.

28 — Cenaze sahiplerinde bir yıllık yas tutmak gelenektir.

T S U K U J İ

Hazret Ahmet Aşından çeviren: KARBEÇ

Yarım saat olmuştu Tsukuji'nin şehre geldiği, elektrillerin aydınlattığı sokaklarda yürüyor; gördüklerinin hepsini ilk defa görüyormuş gibi hayretle seyrediyor, bazan duraklıyarak yeni yapılmış evlere bakıyor, ne yaptığını anlıyarak geriden gelenler ona bakıyor ve çarpmadan dolanıp geçiyorlardı. Sokak dönemesindeki kocaman binada iri harflerle şöyle bir yazı vardı: «Müzikevi». Öbürlerinden çok Tsukuji bu bina ile ilgileniyordu, ve «Şunlar olsa gerek Mele-içet'in evinin pencereleri» diye aklından geçiriyor. Floresan ışıklarından gözlerini ayırılmıyarak, bir dakika — on dakika değil, tam yarım saat yerinden ayrılmıyor. «Vallahi çok iyi oldu bugün şehre gelmem —kendisinden memnun olduğu belli— yaman adammış doğrusu köyümüzün başkanı, aklımdan geçen sanki anlamış gibi, yolda yürürken: «Hadi teknisyenle şehre git» diyerek herşeyi tamamladı. Elbiselerim ütüsüz ama, şehre gideceğimi nereden bilebilirdim? Çoktan beri düştüğüm şimdi gerçekleşmiş oldu.

Caddelerde gezinen çok insan var, dinleniyorlar, erkeklerle kadınlar konuşuyorlar, küçük çocukları arabalarla gezdiriyorlar. Tsukuji halinden memnun, elleri cebinde; kahn bir sigara da tütürüyor. «Niye bir tanıdıkla karşılaşmıyorum, hemen bir pastahaneye girer biraz otururduk —diye cebindeki on lirayı eliyle yenden yokluyor, —eksperimizde sanki çok önemli bir iş yapacakmış gibi, şehre gelir gelmez kayıplara karıştı. Tsukuji pek içenlerden değil, ama şehre gelipte içmeyi erkekliğe yakıştıramıyor. Böylece pastahaneye kadar yürüdüktan sonra aynı yoldan gerisin geri dönmeye başladı. Tekrar dönemeçteki dört katlı eve gelince durarak, kırmızı ışıkların aydınlattığı pencereye bakmaya başladı.

Pencerelere bir kadın yaklaştığında biraz uzaklaşıyor; kadının ne yapmak istediğini bilmek istiyor, öğrenemeyeceğini de anlıyordu: «Görmeden dönmek olmaz, —diyordu Tsukuji— onun bana olan yakınlığına bakınca, onu görmeden şehirden ayrıldığımı duyarsa üzüdür, dünyada unutmaz. Ah anam, o akşamki gibi yine aynı masada bir akşam daha yaşasaydık, dünyada benden mutlusuz olamazdı! Yazık, evini bilmiyorum, bu koca evde çok aile vardır, sorayım. Onlar bana yardım ederler. Önemli değil, bir yolunu bulur öğreniriz, ama hiç girmedim evine. Şimdi ne deyin gireyim, ne söyleyim ona?»

Tsukuji'nin aklına geliyor bu yaz şarkı söylemeye Mele-içet'in köylerine geldiği ve orda onunla ahbap olduğu. Tsukuji'nin aklına olsun, yiğitlik konusundaki olsun yaşlıları arasından sesi pek çıkmaz, armut sapı gibi ince boyunlu, hiç konuşmaz, arkadaşlarıyla bir eve girecek olsa katıyen öne geçmez, daima peşten giden biriydi. Arkadaşları evlenip çocukluğa karıştırlar, berikininse ne ettiği belli değil. Arkadaşları onu evlendirmek için bir çok defalar teşebbüse geçtilerse de tam bir iş olacakken Tsukuji hep caymıştı. Yavaş yavaş yaşlıları da bıktılar, «Tavşanın köpekten korktuğu gibi, Tsukuji'de kızlardan korkuyor, hala nenesinin gölgesinde otursun bakalım» diyerek, peşini bıraktılar. Kendisi genç kızların peşinden koşuyor, öbürleri de aldırıyorlardı, muhabbetlerde daima arka-

larda oturuyordu. Bazan gençler ona yol göstermek ister: «Tsukuji, vallahi uzakta oturuyorsunuz, —Çocuklar onu dışarı çıkarmak istediklerini ima ediyorlardı,— kaçırıldıklarını öldürdükleri yerdesin.» Beri ki anlamamazlıktan gelerek birşey demiyor, birkaç kakkahayla geç ştiriyordu.

Bu bahar (ilkbahardı) böyleydi Tsukuji'nin hali. Ses sanatkarlarından Varpoko Mele-içet bu akşam köyün kulübünde şarkı söyleyecekti; araba göndersinler, otobüsle geleceğim, diye haber göndermişti. Konser saat 7 de başlayacağından altıya doğru gelmesini beklıyorlardı. Fakat otobüsten önce bucağa giden bir arabayla Mele-içet çıkageldi. Yeni yağmur yağmıştı, otobüs durağında da kimse yoktu. Arabadan iner inmez Mele-içet çığılığı bastı:

— Yandım, nasıl çıkayım? Haklıydı, delikli yazlık ayakkabılar giymişti. Nereden çıktığı belli olmadan Tsukuji geldi ve şöyle dedi:

— Şimdi sana ayakkabı yetiştiririm. Some'nin evi yakın olduğundan hemen oraya koştu. Bir kaç dakika geçmeden Some de gürlüdü — patırdıyla Tsukuji'le beraber geldi. Konuk, Some'ye gitmekten kurtulamadı.

— Bize de bir sefer misâfir gelmiş olsun, biz de bir şeyiz, yerim - yurdum varken seni gönderecek bir yer bilmiyorum.

Eve geldiklerinde konuk Tsukuji'ye:

— Teşekkür ederim, sen olmasaydın çamura batacaktım. Adın nedir? Dedi.

Tsukuji geveledi.

— Asıl adı Hacesey ama, uğursuz anası ad taktı Tsukuji (Tsukuji, ufaklık demektir) diye, çocuğun yerine Some cevap verdi.

— Tsukuji'de güzel isim, —dedi Mele-içet,— amcamın ismi de Tsukuji.

«Mele-içet'in amcası fena değildir,» diye Tsukuji böyle bir adaşı olmasına sevindi. Misafirden ayrılamıyordu, nasıl ayrılıns ki, ondan daha güzel bir kızla şimdiye dek karşılaşmış mi ki, acaba? Güzel yapılı, bembeyaz elli iri siyah gözleriyle bir baktımı adamı allak bullak ediyordu. Hayır, onun gibisi değil köyden, memleketten bile çıkmaz. Sonra hem kendini beğenmişlerden değil, eski tanıdık gibi Tsukuji'le de konuşuyor. Köy kızlarını alaya alıyor görmiyenle gezmiyen bir hakikaten, diye düşünüyordu içinden.

Ev sahibi kadın iki işi birden yürütüyordu. Bir taraftan tavuğu temizlerken, bir yandan da bir hafta boyunca anlatacak haberler öğrenmeye çalışıyordu. —Şehirde oturuyorsun değil mi tatlı Mele-içet'im?,— diye soruyordu.

— Oturuyor muyuz bilmiyorum, çoğunca oturuyoruz, yolda geçiyor ömrümüz.

— Daha iyi ya. Anan — baban sağlar mı?

— Köydeler, iyiler.

Mele-içet'e bakarak Tsukuji:

— O kardeşim sayılır, daha fazla zorlama.

Some'nin yeğeninin bu şekilde konuşuşunu anlamak güç doğrusu. Mele-içet.

— Yalnızım.

Kızın gülümsemesine kendisinin anlam vermemesi mümkünse de, Tsukuji'ye beğenildiği izlenimini verdi, kız tarafından beğenildiği belli edilmek isteniyordu galiba. Bu derece güzel bir kız evlenmemiş diye Tsukuji'nin alabilmesi imkânsızdı.

Tsukuji konuğu etrafında pervane gibiydi, hemen komşulardan getirdiği plâkları yerleştiriyordu. Şarkılar içinde Meleiçet'in söylediği bir tanesi de vardı.

Senden güzeli, senden iyisi,
Köyümüz gençlerinde vardır.
Bir tek seni, yalnız seni seviyorum,
Görünce seni, kalbim çarpar!...

İnce güzel sese Tsukuji yavaş yavaş büyüleniyordu. Onun duyusuna göre şarkının anlamı: «Güzel kız sevdiğini, daha güzellerine değişmiyor, kendisine de o güzel güzel sözler sanki Meleiçet'in içinden doğuyor gibi geliyordu.

Adıge kadınının bir şeyde eli çok yatkınsa, bu tavuk pişirmek olsa gerek; yarım saatte Some tavuğu hazırlayıp, masaya bile yerleştirmişti.

— Buyurun, Meleiçet'im, yoksa, kulübe gittiğinizde çok acıkursunuz. Sonra söyleyeyim, seni ağrılamıya kalkışacak çok olacaktır, ev sahibini ne pahasına olursa olsun değişme; Adıge geleneği böyledir.

— Biliyorum. Yahu yalnız mi yemek yiyeceğim? —sordu Meleiçet,— gel ikimiz yiyecek yemeği, —Tsukuji'ye söyledi, beriki ne yapacağını bilemiyerek ıkmı— sıkındı: Uygun olur mu, olmaz mı?

— İkimiz bir arada hiç yemedik.

— Benim için sakınca yok, — Tsukuyi'yi çağırarak masaya geçti.

Yemek yerken, gönüller yakın oluyor birbirine. Çocuk yüzünü kaldırdıkça, kızın bakışlarıyla karşılaşılıyordu. Sonra gülümsedi.

— Biliyormusun, niye güldüğümü? diye sordu gence, — Sana baktığımda kızarıyorsunda ondan.

Tsukuji şimdi daha da kızarmıştı.

— Akşamleyin konserde sen de bulunacak mısın?

— Bulunacağım.

— Eşini de getir, bilirim, Adıge erkekleri ayrı gezmeyi severler.

— Benim getirecek kimsem yok.

— Ne oldu?

— Yoktu.

— Söylemekten usandık, bir türlü yola getiremedik, —Some konuşmaya karıştı,— bu köyün gençleri kış geldiğinde evlenir, bahar gelince de boşarlar, kendisi bir defa olsun evlenemiyor...

Bu kadınlara göre evlenmek, pazara alışverişe gitmek kadar da gelmiyor; oysa Tsukuji'nin aklı almiyor, iyice sevilmeyen nasıl evlenilebileceğini. Hayır, dilediklerini söylerler, evlenmek şakaya gelmez, ömrün birlikte geçeceği kimseyi iyice arayıp — tarayıp bulmak gerek.

Birden habersizce köy kurulu üyelerinden Yekutek Adame ile kulübün müdürü İslâm içeri girdiler.

— O, hoş geldin Meleiçet! —bağırarak söyledi Adame,— gizlice gelmiş zevkine bakıyorsun, beri yanda bütün köy seni arıyor, Piyanist te geldi, sen gelmezsin diyerek evdeki kocakarı (karısı) dertten çatlıyor.

— O halde işin'iz tam rast geldi desene, — dedi Meleiçet.

— Sadece rastgelse iyi! —Kurul üyesi Tsukuji'ye döndü:— Koş köy başkanına söyle evde olduğumuzu, çabuk gelsin, —ev sahibi kadına da söyledi.— Some, herkesten atik davranarak kendine iş çıkardı: Öyle bir tavukla kurtulamazsın, hindilere de el atman gerek.

— El atarız be, —gerilemedi Some,— yememek için mi besliyoruz samıyorsun o uzun bacaklıları?

— Adamlar hemencek misafirle ahbab oldular. Meleiçet'in de hoşuna gittiler.

Tsukuji başkanın yanına koştu. Köyün Başkanı Karahuko Mecid aktrisin gelmesine sevindi, arabayı çalıştırmasını şoförüne söyledi. Tsukuji dönerken arkasından seslenerek, söyledi:

— Tsukuji, atöyelere git te işi çabuk bitirmelerini, kulübe gelmelerini söyle: Bilet işi köy kulübüne ait. Sevinmesinler!

İki kilometre uzaklıktaki atöyelere giderken diyordu Tsukuji içinden: «Arabayla gönderseydi on dakikada yetişip gelirdik ama, kendi parasıyla almış gibi, ölsende bindirmez.» Şu anda Meleiçet'le oturanların arasında olmayışına üzülüyordu.

Nasıl olmuşsa da, yine hepsinden önce kulübe yetişmişti Tsukuji, ilk sıraya oturmayı yakıştıramadı ama, üçüncü sıraya kondu. Meleiçet sahneye çıkınca daha güzelleşmiş geldi kendisine, o seyircilere bakınca, birisini gözleriyle arar gibiydi, kimdi aradığı, Tsukuji farkında olmadan seyircilerin arasına girdi, kızın kendisini görmüş olması lâzım, gülümsüyerek, hafifçe gözlerini eğdi. Onun göz eğişine hep baksa da Tsukuji hiç bıkmazdı, aşık olduğu güzelliği gözlerinden adeta fıskırıyordu.

Senden güzeli, senden iyisi,
Köyümüz gençlerinde vardır.
Fakat yalnız seni, yalnız seni seviyorum,
Görünce seni, kalbim çarpar!...

Şarkıyı içinden tekrarlayarak Tsukuji, sonunda ezberlemişti. Some'lerin evine dönerken de mırıldanıyordu:

Görünce seni, kalbim çarpar!
Fakat yalnız, seni, yalnız seni seviyorum,

Konserin bitiminde Meleiçet birkaç kişiyle eve dönmüştü. Some'de hindileri henüz pişirmişti ki, tatlı kokusu bütün bahçeyi adeta kaplıyordu. Başkanda yeni koparılmış taze üzüm getirmişti; sofrada herşey tamamı, iki masayı birleştirip oturdular. Meleiçet'in bir yanında Karahuko oturmuştu, öbür yanına oturmak isteyecekler çoktu ama, Meleiçet seslenmişti:

— Böyle otur Tsukuji, sen olmasaydın bugün, çamurdan kurtulamıyacaktık?

— Bu Tsukuji fırsat buldumu önüne geçmez kimseyi, —diye içinden kızdıysa da belli etmeden söylemişti İslâm,— ama yarın görürüz, Meleiçet, seni şehre götüreceksin olan benim.

— Sanırım, ben kendim giderdim ama yarın biçilecek keresteleri vereceklerini duydum, — dedi başkan.

— Otobüsle getirmek durumunda kaldıysak ta, şimdi özel araba ile götürmek bize düşüyor...

— Öyle ya, benim de dediğim o, arabamla götürülmeli, — Karahuko sinsi sinsi gülümsedi.

Yediler, içtiler, misafiri de övdüler; son derece coştular Tsukuji içmekten kıpkırmızı olmuştu. Meleiçet'te coştular, masadakilerle bol, bol şakalaştı. Tsukuji evli olup olmadığını sormasını, yanına oturtmasını kızın hoşuna gittiğine yorumladı. İnsanın içinden geçirdiklerini kim bilebilir, Tsukuji bişeyler ummaya başladı.

— Seni, yalnız seni seviyorum; görünce seni kalbim çarpar! —dedi o Meleçet'e,— ne güzel besteledin değil mi, Meleçet?

— Besteleyen ben değilim, ben sadece okuyorum, — dedi öbürü.

Tsukuji üzüldü, şarkıyı başka birinin bestelemesine.

— Yarın gitmeyi düşünüyorsun değil mi? —sordu ona Tsukuji,— gitme buada dinlenirsin.

— Çyle ama arabam yok. Köyünüzü beğendim, insanları iyi.

«Ne diye bu uğursuz arabalar şehirdekiler de olur, —dedi içinden çocuk,— bizim işimiz ayrı, istersen, istasyona söyle de seni götürsün, istediğin zaman dönebilirsin.»

— Gittiğinden, bizi unutmazsın değil mi?...

— Öyle konuşma.

— Ne zaman bir daha gelebilirsin?

— Onu bilemem. Ama köyünüzü çok özliyeceğim.

«Köyünüzü çok özliyeceğim,» Tsukuji'nin kalbi tekrar çarptı, — bu kadınlar açıkça konuşmağa alışmadan ölecekler. «Seni çok özliyeceğim diyecek yerde» «Köyünüzü çok özliyeceğim» diyor. Düpedüz hoşuna gittiğim belli, ama söylemiyor, bu yanımdakiler çok uğraştılar ama, onlara yüz vermedi; bütün akşam konuştuğu ilgilendiği benim.

Hepsi gittiler, fakat Tsukuji aileden sayıldığı için evde kaldı, gece saat ikiye kadar oturdu; fazla oturursam olmaz, diyerek, kalkmayı düşündü. Meleçet neşelenerek, kahkahalarla Tsukuji'ye söyledi:

— Hoşuna giden şarkının bulunduğu kitabı sana veriyorum, okurken bu akşamki konseri hatırlarsın...

Kalemını çıkarıp birinci sayfaya yazdı: «Dost olduğumuz Peçaniko Tsukuji'ye, 20 Nisan 1962 de köylerinde verilen konseri hatırlayabilmesi için bu kitabı armağan ediyorum. Meleçet.»

— Teşekkür ederim, — dedi Tsukuji. Yarın saat kaçta gitmeyi düşünüyorsun?

— Başkanınıza bağlı, arabayı ne zaman gönderirse...

— Geleceğim.

Cebinde kitapla giderken mırıldanarak söyleniyordu:

Seni, yalnız seni seviyorum,

Gördüğümde seni, kalbim çarpar.

Ertesi günü nasıl getireceğini bilemedi, kahvaltıdan sonra, teyzesinin evine vardığında, Meleçet henüz gitmişti.

— Başkan hemen götürdü, —dedi Some,— doğru belli kahvaltıya fırsat dahi bırakmadılar... Yetişmeyeceğinin, yavrum Tsukuji, peşinden koşma...

Tsukuji yola çıkıp uzun uzun baktı, içi çok burkulmuştu. Elini iç cebine götürüp, şarkı kitabını çıkardı, feci üzülmüştü ve o andan başlayarak onu görmeğe şehre gideceği günü düşünmeye başlamıştı. Meleçet'in radyoda okuyacağı bir programı asla kaçırmıyordu. Şimdi her zamankinden daha olgun, daha ağırbaşlı olmuştu. «Tsukuji övünebilir, şehirde sevgilisi var,» der olmuşlardı köyün gençleri... İnsanın içindekileri dahi saklamak olanaksızlaşmıştı anlaşılın bu devirde...

NART EFSANELERİ

(ÇEÇEN EPOSU)

Yazan :

A. D. MALSAGER

Nart — Orsthoysky

Epos Vaynahov (Çeçen — İnguş)

Grozny — 1970

Derleyen : Beksultan BATIRHAN

KOLOY KANT (1)

Koloy Kant, üç kardeşin en küçüğü idi. Küçük yaşından beri bir iş yapmaz, ağabeylerin yanında yaşar ve kuvvetlenmeyi beklerdi. Bir gün yeter derecede kuvvetlendiğini hissederek işe koyuldu. En sevdiği işlerden biri koyun beslemektir. Bu nedenle meslek olarak çobanlığı seçti ve üç kardeşin 20 yi aşmayan koyunlarıyla, insan gibi konuşan ve adı da kendi adı gibi Koloy olan bir keçinin bakımını üzerine aldı. Sürüsünü otlatmak üzere kırlara açıldığı daha ilk günü, yolunu yitirmiş, bir kaç dağ ve tepeyi aşınca yolunu bulamayacağını kanaat getirerek orada kalmıştı. 12 yıl geçmiş kendisinden hiç bir haber alınmamıştı. Bu süre içinde koyunları her yıl arta arta sayılamıyacak kadar çoğalmıştı. O kadar ki otlamak için çıkarıldıkları zaman, bir uçtan öbür ucu görünmeyen merayı doldururlardı. Geceleri koyunlarını tek girişi bulunan çok büyük bir mağaraya kapar, girişi de çok iri kaya parçasıyla kapatırdı. Bir eliyle ve rahatlıkla mağaranın ağzına koyduğu bu kaya parçasını yerinden oynatmak için en azından 60 kişiye ihtiyaç vardı.

Seska Solşa, (2) altmış kişilik Nart — Orsthoylarla bir vurgun peşinde idi. Hareketinden önce, her defasında olduğu gibi, Botki oğlu Sirtka'ya uğrayıp, nasibini aramak üzere hangi yöne gitmesi gerektiğini sordu.

— Sirtka ben sana Koloy Kant'ın bulunduğu yönü tavsiye edeceğim. Onun koyun sürüsünün had ve hesabı yoktur. Ancak şimdiden haber vereyim ki, onunla baş edemiyeksen, sonsuz bir güce sahiptir, dedi. Solşa bu söylenenlere şaşmıştı...

— Ne diyorsun Sirtka! Bu söylediklerinle Nart — Orsthoyların önünde beni küçük düşüyorsun. Kuvvet, cesaret ve kurnazlıkta bütün ülkede üstüme kimse yoktur. Bu güçlü Solşa bir çobanı yenemeyecek? Dedi ve arkadaşlarıyla koyun sürüsünü kaçırmak kararıyla tavsiye edilen bu yöne yola çıktı.

Koloy Kant'ın bulunduğu mağarayı bulmakta güçlük çekmemişti. Girişi kapayan iri kayayı hep birlikte fakat güçlükle kaydırarak içeri girdiler. Onları ilk karşılayan ve mücadeleye koyulan konuşan keçi olmuştu. Bu arada «ne ya-

(1) : Kant — Çeçence yiğit anlamındadır.

(2) : Seska Solşa — Efsanevi (Ç—İ) kahramanı — Kabartayların Sosruke, Osetlerin Soslan'la aynıdır.

ıyorsun Koloy? Bunlar bizim misafirlerimizdir» diye eşek de yaklaşmıştı. Koloy Kant bu mücadele ve konuşmaları duymuş ve uyanmıştı. Bunu fark eden Solsa ve arkadaşları onun üzerine çullanmış ve o anında bertaraf etmek istemişlerdi. Koloy Kant, silkinerek onları dağıttı ve sonra yakaladığını savurup duvarlara çarptı. Solsa'nın nasibine şiddetli bir tokat düşmüş ve onu keçe bir top gibi mağaranın bir köşesine savurmuştu. Hepsi, sağ kaldıklarına şükrederek oradan yarırcasına kaçtılar. Dönüşde yine Betki Sirtka'ya uğrayan Solsa :

— Dünyanın en kuvvetli insanının Koloy Kant olduğunu kabul ve itiraf ederim. Ancak, ya o, ya da ben... Birimizden birimizin ölmesi gerekir. Zira bu dünyanın ikimizin sağmasına yetmez, dedi... Onu yok etmek istiyordu ama bu nasıl olacaktı. Bunun için onun o korkunç gücünü yok edecek ya da azaltacak bir çare bulması için Sirtka'ya yalvardı. Sirtka :

— Bir çaresi var... O da onu bir kadına karşı duygulandırmaktır. Eğer iki hafta bir kadınla düşüp kalkmasını sağlarsan kuvvetinin çoğunu kaybeder. Madem ki onu yenmek istiyorsun, o halde kız kardeşini ona gönder. İki hafta sonra korkmadan arkadaşlarıyla oraya gider, onu sım sıkı bağladıktan sonra sürüsünü alırsın, dedi.

Solsa bu öğüte uydu ve kız kardeşine talimat vererek Koloy Kant'ın yanına gönderdi. Koloy Kant, gelen kızı bir misafiri olarak karşılamış, bir koyun keserek ikramda bulunmuş ve gece de yatması için ayrı bir yer göstermişti. Ancak kız Koloy Kant yatınca yanına sokulmuş — kader beni senin karın olmak için buraya gönderdi, ayrı yatamam, diye yanına sokulmak istemişti. Ne var ki Koloy Kant bu isteği red etmiş ve;

— Defol, git ve yerine yat, diye onu kovmuş ve bilmiş ol ki hiç evlenmemek ve hiçbir kadınla yatmamaya yeminliyim. Sabah olur olmaz buradan git... Şayet bir isteğin varsa memnuniyetle yaparım. Hatta sürümün yarısını da istesen sana veririm, yeter ki beni rahat bırak, dedi. Kız, bu söylenenlere aldırmanmıştı. İkinci geceyi de orada geçirdi ve denemelerine devam etti. Üçüncü gece yine kız yanına sokulunca hisleriyle mücadele halinde bulunan Koloy Kant, kızın işvelerine ve ihtiraslarına mukavemet edemedi ve koynuna aldı. Artık olan olmuştu... Hemen her anını kızın yanında geçirmeye başlamıştı. Gündüzleri koyunlarını otlatmaya da gitmez oldu. O hizmetini de konuşan keçisine bırakmıştı.

Günler geçtikçe kuvvetinden bir şeyler kaybettiğini anlıyor fakat pek üzünce durmuyordu. Gerçekten bir eliyle ve rahatlıkla kapadığı mağaraya giriş kayasını kapamada güçlük çekiyor ve her gün biraz aralık kalmasını önleyemiyordu. Her geçen gün bu ara biraz daha büyüyerek 10. günü bir insanın girebileceği büyüklüğe ulaşmıştı.

Solsa, ise, Sirtka'nın tavsiyelerine uymuş iki hafta beklemişti. Bu süre sonunda Nart — Orsthoylarla mağaraya geldiklerinde girişi açık buldular ve hep birlikte içeriye daldılar. Gerçekten Koloy Kant, kız kardeşinin koynunda uyuy-

(3) : Koloy Kant'ın melodisi — Halen Ç—İ mevcuttur.

maktaydı. Birden üzerine atlayıp beraberlerinde getirdikleri at kuyruğundan örülmüş iplerle sımsıkı bağladılar. Koloy Kant mücadele etmek istemiş fakat kemiklerine kadar oturan ipleri koparmaya gücü yetmemişti.

Nart — Orsthoylar bu başarının şerefine, onun çok sevdiği konuşan keçisini kesip pişirdiler ve yemeye oturdular. Koloy Kant'a ikramda bulunmamış onun —hiç değilse sevdiği keçisinin bir kemiğini kendisine vermeleri ricasına da cevap vermemişlerdi. Ancak Solsa'nın kız kardeşi— ben vereceğim dedi ve but tarafından bir parçayı ona verdi. Kuvvetini yitirmesine sebep olan sevgilisinin elinden aldığı bu kemiği kaval haline koyan Koloy Kant, onu dudaklarına götürerek acıklı bir melodi (3) çalmağa koyuldu.

Bu sırada Koloy Kant'ın büyük ağabeyinin karısı inekleri sağmak üzere avluya çıkmıştı. Derinlerden gelen bu melodiyi duydu. Bunun Koloy Kant'ın çalmış olabileceğini ve mutlaka başının dertte olduğunu hisseden kadın, hemen içeriye dönerek kocasına ve onun kardeşine durumu anlattı. Koloy Kant'ın ağabeyleri :

— Evet mutlaka başı dertte... Bu da olsa olsa Nart — Orsthoylardan gelen bir kötüliktir, diyerek hazırlandılar ve yola koyuldular. Cetrah ve Daryal geçitlerinin birleştiği yere geldiklerinde Nart — Orsthoylar sürü ile epeyce vol almışlardı. İplerinden kurtulan Koloy Kant ve ağabeyleri peşlerine düşmüştü. Ne var ki birden gelen ve sonra adı «terek» olan coşkun bir nehir aralarına girmiş ve onları birbirine ulaştırmamıştı. Birbirlerine ulaşmaları halinde çok kan akacaktı. Allah bunu bilerek bu engeli ortaya koymuş, olayları önlemişti. Terek nehri, Solsa ve Nart — Orsthoylarla sürünün bir yarısını bir tarafa, Koloy Kant, ağabeyleri ve Solsa'nın kız kardeşi ile sürünün bir yarısını öbür tarafta bırakmıştı. Koloy Kant ve ağabeyleri çaresiz giden sürüyü Solsa'nın yanlarında kalan kız kardeşi için başlık olarak saydılar.

Koloy Kant hırsını yenememişti. Karşı sahilde bulunan hasımlarına duyduğu nefret ve kuvvetini göstermek üzere yerden topraklarıyla kavrayarak kaldırdığı iyi ve uzun bir taşı bütün gücüyle onlara fırlatarak :

— Sizi elim'e geçirebilseydim her birinizi böyle savururdum, diye haykırdı. Nart — Orsthoylar da kendi tarafındaki daha küçük bir taşı topraklarıyla kaldırarak tekrar yerine attılar (4) ve böylece birbirlerine kuvvet gösterisinde bulduktan sonra ayrıldılar. Nart — Orsthoylar Sonnobiye tarafına gittiler, Koloy Kant ve ağabeyleri de avullarına döndüler. Bundan sonra Solsa'nın kız kardeşiyle evlenerek avula yerleşen Koloy Kant, bir süre sonra ne derece kuvvet bulduğunu göstermek için dağa çıktı ve orda da çok büyük üç taşı (5) üst üste gelecek şekilde yerleştirdi ve bu olaydan sonra hiç kimse onun sürüsüne göz koymadı.

(4) : Bu taşlar şimdide Seyrah — Daryal geçitlerinde mevcuttur.

(5) : Bu taşlarda halen mevcuttur.

Gürcü Ata Sözleri

(4)

ZURAB T. den
Çeviren
H. HAYRIOĞLU

Yüz sopa yese Davit bildiğinden fazla söyleyemez.
Yüz yaşındaki kocakarı ocak ayında çilek sorar mı?
Yüz kişi bir kuzuya seviniyor,
Yüz getirenden bir götüren daha müth.ştir,
Yüz ısrara bir cevap,
Yüz kardeşe yüz koyun çok görünür.
Kaldırmak güçlülük ifadesidir, indirmek güçsüzlük,
Bir ağaca yüz adam «kuru» derse ağaç kurur,
Yüz kişi sana «körsün» derse inanki körsün,
Abhaz'ın bedduası; Daima cahil kal ve kimsenin sözüne kanaat etme!
Develer döğüşür yavrular ezilir,
Deve; eşek takımlarını kullanacak kadar düşmez;
Deve hendekten yuvarlanmış eşek «Ah bana iş çıktı» diye dert yanmış,
Devenin atıklığı yokuşta belli olur,
Devenin takımı eşeğe gelecek kadar küçülmez.
Deve; «Kırk tane evlât büyüttüm, hiç biri beni yükten kurtaramadı» diye dert yandı.
Deve; «Çökertmeden yükletseler dünyayı götürebilirim» dedi.
Deveye sordular; Neden boynun eğri? Söyledi; Nerem doğru ki?
Devenin yüz hikâyesi var, devecin'n yüzbir.
Deve çok para eder ama ortada para bulunmaz,
Deveye bir arap atı göstermişler; «Ah birde hörgücü olsaydı fevkalâde olurdu demiş.
Yokuşun arkası iniştir
Yokuş yol dert yanmış; ben gençleri yorardım, yaşlılar beni yorar,
Tepede rüzgâr, çukurda su
Açaç saban'a yalvarmış; Ah bir dilim ekmek demiş. Saban; Okum kırıldığı vakit nerelerde idin demiş,
Aşel suç işler, başelin kulağı kesilir,
Genliğinde kazan yaşlandığında kullan,
Süpürgen'n yenisi iyi süpürür,
Yeni çıkan hıyarla taze haber'e pek kıymet verme, çünkü çabuk ucuzlar,
Gün dönümünü ahırda eşek bile anlamış (Günler uzadı) diyc
Yakınken görüşmiyene uzağa selâm gönderilir,
İster yet, ister yetir,
Ahaltsihede (Ahıska) eşeğe tuz taşıtırlar, tuz yalatmazlar,
Yakındaki komşu uzaktaki akrabadan iyidir,
Ac'aşvili yüzünden ağaşviliyi yaktılar,
Torun dedes.ne eskiden bahsediyordu,
İneğin önüne yalı gitmez (İnek yalıya gider).

Pathcanda kanat olsaydı kırlangıca benzerdi,
Çocuğu işe gönder, sende ardından git.
Çocuk altını ıslatırdı, ilaç verdiler altını kirletmeğe başladı,
Hakikat çocuğun ağzında kendini gösterir,
Çocuğa «niçin ağlarsın» diye sormuşlar, altıma ettimde ondan demiş
Büyüklere dokunmıyan şey, küçüklere yarar,
Çocuk çepere takılıp parçalansa bile yine de kıpırdamır
Çocuk zırlar, enik hırlar
Kiraz dorukta acılaşıır, erik yerde,
Kiraz ağacı meyve vermezse derisi yüzülür,
Pamuğun bile ayağına batacağından kork.
Hallaçlar beyaz köpekten hoşlanmaz,
Barakala'nın zararını Orola karşılayamaz,
Çayır düzlükte, çapa sapında güzel görünür,
Ovada kaybolan akıl dağlarda aranır,
Ördek sahibine tavuğu yakalamak güç gelir.
Sende bey'sin ama beyim değilsin.
Ağa'nı devirirlerse köylüye yalvar, köyünü devirirlerse Allaha,
Ağa'nın adamını döğme, döversen dörtbaşı mamur döv, öldür.
Ağayı görmeden adamını gör.
Ağanın sevdiği yılan kölenin koynunda yer umar,
Ağanın arzuları kölen'n kanunudur,
Ağa ata binmeyi beceremez, kabahatı kölede bulur,
Ağa «Meşede elma olur» derse inanmalısın.
Ağa kâhyaya iş buyurur, kâhya köleye,
Ağanın sırtı sızlar kazaklar buna ağlaşır,
Ağa, yemeyen, içmeyen ve çıplak dolaşan kölesini pek sever.

Ş İ İ R :

V a r a d

Kafkas kızı, Çerkes kızı,
Mavi gözü, yeşil gözü
Sevmiş al al olmuş yüzül,
Kafkas kızı, Abhaz kızı...
Dallar cıvıl cıvıl yuva,
Dallar dolu meyva,
Sarı üzüm, al elma
Toplarmısın Kafkas kızı.
Koyun meler kuzu meler,
Beyaz kollarda hekkeler,
Eller süt sağarken güler...
Sağarmısın Çeçen kızı.
Eller eller halı dokur
Renkler sevda, renkler fikir
Renkler sabır, renkler şükür
Dokurnusunu Kuşha kızı...

CGOTAN KALİDEN

Kurdun Kuyuya Düşüşü

BEÇİJ L. ve MIJEJİ M. den Çeviren: AFEŞİJ E.

Gayret et kesilmez allahın ümit,
Kuyruğunu sürükleyen koca kurt.
Her an alıştıpta yağma bildiğin,
Thavağue'nin mahsulüydü girdiğin.
Tavukların bol olduğu yerlerde,
Atlı olup dolaşırdın çevrede.
Burnundan tutupta binbir düzenle,
Peçene düşenler ağlar hüznüle.
—Bugün Meltutları'n avlularına
Girdimde bakarken davalarına,
Beyaz başlı siyah kuzu semizdi.
Kosup kaptım yine canım çekmişti.
Meltutları'n kuyuları dar başlı,
Üstü otlı kapalı ben de telaşlı,
Göremedim işte korku hızıyla
Kaçarken içine düştüm kuzuyla.
«Au-u-uu.....» diyerek
Uluyorum gözyaşımı silerek.
Uluma sesime geldi birisi
Küçük tilkiymiş gelene baktımki.
Yumuşak burnunu hele biricik
«Ey mukaddes olası, ulu tilkiçik.
Bu cehennem çukura uzatsana,
Çıkar beni kardeş olayım sana.»
—Çıkarmam çok beklersin orada :
Dün dokuz yavrumu daha yedinye.
«Au-u-uu.....» diyerek
Uluyorum göz yaşımı silerek.
Uluma sesime geldi birisi,
Koca beygirmiş gelene baktımki.
—Başına neler geldi heykoca kurt?
—Gelenlerimi sordun ey büyük dost :
Yumuşak burnunu çukura uzat,
Beni cehennemden ne olur çıkart.
Seninle arkadaş olurum kardeş,
Sırtına belleme koyardım kardeş,
İyileştirdim çürük bellini,
Arpa bolluğuna sürerdim seni.
—Gavur oğlu gavur çukurda geber,
Tayımı yedinye ondan ne haber.

«Turna Turna Kaz Kaz» isimli derlemelerinden (Karaçay Çerkes)

«Au-u-uu.....» diyerek
Uluyorum gözyaşımı silerek.
Uluma sesime geldi birisi.
Koca köpekmiş gelene baktımki.
—«Ey ulu köpek mukaddes olası,
Beni bu çukurdan sen çıkarırsın.
Sana arkadaş ve kardeş olurum,
Sana bol yiyecek et bulurdum.»
—Çıkarmam beklersen çok beklersin.
Vallahi bin defa yemin ederim :
Dokuz kardeş olup geldik dünyaya
Benden başka bırakmayıp yedinye.
İzimi takip edenler gelende
BİRER tane tokmak var ellerinde.
Boşa ümitlenme behey zavallı
Oleceksin gayri bu da besbelli.
— Çekil, çekil uğursuz koca köpek,
Çekil, çekil bu sana kalmıyacak
«Au-u-uu.....» diyerek
Uluyorum göz yaşımı silerek.
Uluma sesime geldi birisi,
Koca eşekmiş gelene baktımki.
«Ey eşek halime baksana,
Zalim çukurdan beni çıkarsana,
Seninle arkadaş, kardeş olurum,
Belinden semeri söktüp alırdım.
Götürürdüm arpanın bolluğuna,
Kavuşurdun refah sonsuzluğuna.»
Sorar eşek safca inanıp buna :
—Nasil kurtarsam seni söyle bana?
—Yumuşak burununu uzat kuyuya,
Dişim sökülürse Allah koruya.
Tutarım burnundan vazgeçip dişten,
Beni sürüyerek çıkar kuyudan.—
Uzattı burnunu eşek çukura,
Kurt çekti burnundan indi fukara.
Yatırdı kuyuya boylu boyunca.,
Eşneğin etini yiyip doyunca,
Kem.klerini de merdiven yapıp,
Kaçtı selametle kuyudan çıkıp.

Batı Çerkesya'da Dallar (Kabile Klan) Kuruluşu ve Sonucu

Dr. Vasfi GÜŞAR

Avrupa ile Asyayı birbirine ve Doğu Avrupayı Ortadoğu'ya bağlayan kısa yolların başlıcası hiç şüphesiz KAFKAS ÜLKESİ ve Hazer ile Karadenizi eşiştiren ve ancak b.r. iki geçit veren kutsal Kafkas sıra dağlarıdır. Kafkas dağları gerçekte Kuzey batısında TAMAN yarımadasından başlayarak güney doğuyu yönelen ve APŞERON yarımadasında son bulan bir istikamet taşır ve Kafkası kuzey ve Güney Kafkasya diye ikiye ayırır. Göklere serçekmiş, ormanlarla, karlarla, Buzlarla kaplanmış, zorlanması güç yüce dağlardır bunlar... Gerçekte bu sıradağlar Avrupa'dan Asya'ya, Asya'dan Avrupa'ya geçmek isteyen insan akınlarına karşı tabii örülerek yaratılmış bir yalçın kayalar perdesidir. Çin seddi gibi olan bu dağlar, Kuzey Kafkasın 4240 bin kilometre karesinin 140 binini kapsar ve Fransa ile İspanyayı ayıran Pirene dağları gibi bir hali ve benzeyişi de var.

Bu dağlar Çerkeslerin Ana yurdu olan Kuzey Kafkasın güneyini, Hazer denizi doğusunu, Maniç nehrinden İngur nehrine kadar Karadeniz batısını, Kuma ve Maniç nehirleri de Kuzeyini çevreler. Yer yüzünün teşekkülünde meydana gelen bu tabii sınır, coğrafik ve etnografik bir şekilde kendini göstermiş, Kuzey ve güney Kafkaslılar her bakımdan birbirlerinden böylece ayrılmış, uzaklaşmış, çeşitli varlıklar, anlayışlar ve diller, milletler halinde belirmişlerdir.

Gerçekte Kuzey Kafkasın coğrafi durumunun etkisi ile pek yüksek ve sarp dağlar, aşılmayacak sık ormanlar, derin vâdiler, dar ve çapraşık geçitler, mânialar ve tabii barikatlar, sayısız bir süre nehir ve ırmaklarla içindeki toplumu bir birlerinden ayırma zorunda kalmıştır. Göklere yükselmiş, gelişmiş yıllanmış çınar, çam, meşe, diş budak, kestane, kavak ağaçlarına bürünen Kafkaslılar, Çerkesler, vâdilerin yanı sıra birbirine sırtını çevirmiş dağlarda ve yamaçlarında yıllarca, asırlarca ayrı yaşamış, asırlarında bir ırkın, neslin, bir milletin ferdlere olan bu toplumun üzerinde çeşitli iklimin, değişik hava şartlarının, yaşam ihtiyaçlarının, vesait kıtlığının ya da yokluğunun, kıs mevsimlerinin uzun sürmesinin çok etkisi olmuştur. Çeşitli milletlerin, kavimlerin bu güzel ülkeye barbarca saldırıları ve baskıları bazan da bilhassa doğuda aralarına karışmaları eriyip hamur olmaları ve bu etkilerin yüzlerce yıllar ve asırlar sürmesi ve çerkeslerin de topraklarına, baba yurtlarına sıkı bağlılıkları onları birbirlerinin varlıklarından habersiz ve temassız bırakmış, yavaş yavaş değişik diller konuşan parçalara, dallar, kabilelere hatta kavimlere ayırıcı durumlar yaratmış, çoğu köyler, kasabalar, geniş ormanlar içinde saklı birer kuş kafesi, birer bülbül yuvası gibi yer almış, pek azı nehir kıyılarında, dağ yamaçlarında kurulmuş ve düşmanlarına karşı köylerini mazgallı kuleler, barikatlar içinde saklamış, korumuş, savunmuş, zaten hür, serbest ve bağımsız yaşama geleneği ve felsefeleri onları birbirinden kilometrelerce uzakta barınmamaya yönelmiş, geniş bahçelerde birbirlerinden ırak evler yaptırmış, şiddetli soğuklar, kışlar, sık sık sürekli yağmurlar, karlar yüzünden görüşme, buluşma, temas, dertleşme ve kaynaşma imkânları bir hayli azalmıştır, birbirinde ayırmıştır.

Bütün bu fena şartlara, bu istenmiyen etkilere rağmen çerkesler eski Os-

manlıcanın velud dedikleri doğurttan bir millet olarak tanınır ve bilinir. Kimerler, Serakeler, Hatiler, Amazonlar, Etrüskler, Bretonlar, Baskar ve daha başkaları bunlardan...

Morgan eserinde : «Milattan önce 7 ve 8 inci asırlarda Asya'dan gelen ve Kuzey Kafkasyayı istilâ eden, sonra da birazda batıya yönelen Skit (Sytes) lerin Azak denizi kıyularına varışlarında Kimmer (Cimmerienne) lere rasladıkları ve onlarla savaştıklarını» yazar (1). Bu kimmerler Tevratın onuncu faslında belirtilen (GOMER) lerdir. Hattâ Tevratın önce buralara dair bilgi veren (ASUR) kaynakları da bunlardan bahseder (2). İşte çerkeslerin kuvvetli bir dali olan bu Kimmerler ya da (KEMİRKUEY) lerden ayrıca dört dal (Klan) türemiş: YEGERKAY, HATUKAY, MEKHUEŞ, MAMKHEGH ler. (3). Bunların bu suretle yer almaları 1855 yılında basılıp yayınlanan Almanca etnografya haritasına da uygundur. (HATUKAY) lar kimmerlerden sekizinci asırda ayrılmışlardır (4). Kuban nehrinin kuzeyinde yaşayan (JANE) dali da Kimerlerin bir dahdır (5). Strabon JANE veya diğer adıyla SANİGH lere Trabzun dolaylarında rasladığını eserinde yazar. Osmanlı hükümeti devrinde Samsun mütesarrıflığına (vilayetine) CANİK mütesarrıflığı denirdi. Bu adın verilmesinde her halde o dolayların eski sakinlerinin (Jane) ler olduğunu bir işaretidir. Çerkesyada ((JANE) ler Osmanlı Padişahı Sultan Selim (Birinci Selim) in şehzadeliği devrinde Kırım Tatarları ile Çerkeslerin savaşlarında 35 bin Jane'nin şehid olduğu ve Tatarlarının Selime izafetle orduya (Semen ordusu) adını taktıkları bir gerçektir. Bu savaş Maykuape (Maykop) bölgesinin (PŞİGHAV ile Pşızhable arasında (TASKHABE) mevkiindedir. (JANE) ler Kuban nehri kuzeyinde geniş bir sahada ve daha sonra da LABE ve ŞHAGUAŞE nehirleri dolaylarında yaşarlardı. (Jane) lerden (Suriye) ve (Hatay) da bu adı taşıyan aileler vardır.

Asuriler devrinde de Asuriler bu çerkes bölümüne de Simmer adıyla adlandırılırlar (6).

ŞAPSİGHLAR — Milattan çok önce Şapsıghlar (KASSUGH) adı ile bilinir ve HATI ler arasında da yer aldıkları bir gerçektir. Batıda Karadeniz, Kuzeyde Kuban nehri, doğuda Bjedugh ve Abzekhlerle, Güney Ubukhlarla komşudurlar. Ubin, Şips, Abin, Antkher, Bughundur nehirleri dolaylarında otururlardı. Tsémez, Anapa, Gelincik kasabaları çevreleri içinde idi. Şapsıghlardan ayrılan bir dal (NATHUAÇ) adını taşımaktadır (7).

BJEDİGHLAR — İlk zamanlar Kuban nehrinin kuzeyinde geniş bir alanı kaparlardı. Rus savaşlarında Kuban nehrini geçerek güneyine inmişlerdir. Doğuda Abzekhlerle, batıda Şapsıghlarla, güneyde Ubikh ve Abazinlerle komşudurlar. Kuzeylerini Kuban nehri çevreler. ÇERÇENEY ve KHİMİŞEY (Ximişey) adı ile iki dal Bjedughlardan ayrılmadı.

ABZEKHLER — APÇAS, MAT, ŞHAGUAŞE (Beleya), TFİSEPS, LABA, FARS, PŞİS ve PSEKUPS nehirleri dolaylarında otururlardı. Kuzeyde Kemikuey ve Bjedughler doğuda Kabardeyler, batıda Şapsıghlar, güneyde Ubikhlere komşudurlar. Maykuape (Maykop) çevreleri içindedir.

UBİKHLER — Karadeniz sahil boyunca yaşarlardı. Kuzeyde Şapsıghlar, doğuda Abzekhler, güneyde Abkhaz-Abazalar Batıda Karadeniz. Soçi başlıca sahil kasabası idi. 1864 feci göçü ile Türkiye'ye geçmişlerdir. Çerkesvada Ubikh kalmarıdır. Abzekh dili ile konuşurlar. Ubikh dilini bilen 15-20 kişidir bu gün.

ARKHAZLAR — Abaza da denilen bir çerkes dali. Kuzeyde Gaghri nehri ile Şapsıghlarla, Güneyde İngur nehri ile Gürcülerle komşudurlar. Doğuda Abzekhler

bulunur. Abkhazya'nın büyük bir kısmı dağlık ve yılın yarısından fazlası dağlık arazi karlarla örtülüdür. Belli başlı iki dali, (Abazin) ve (Baskhegh)lerdir. Pirene dağları arasında yaşayan, varlıklarını, dillerini, benliklerini savunan (BASK) ler de Baskheghlerdir. sayıları 600 bindir. Bu gün Abkhazya da 80 bin Abkhaz yaşar.

KABARDEYLER — TEREK, MALKA, GUNDULEN ve URUP nehirleri dolaylarında otururlar. Kuzeyde Kuma nehri ile sınırlanmıştır. Doğuda Çeçenlerle, Batıda Abzekhlerle, Güneyde Kafkas dağları ile Oset —Asetinlerle komşudurlar. Nalçık ve Narzan başlıca şehirleridir. Pşi (KANUKA) nın oğlu BESLAN, pşik, prenslik ihtirasları yüzünden İRTİŞ ırmağı dolaylarına çekilmiş ve (BESLENEY) dalını kurmuştur. (8). Bu dalın teşekkülü onuncu asra raslar (9). Şimdiki Kabardey — Balkar cumhuriyetinin merkezi (Nalçık) tır. Kabardeyler bu ülkede 350 bin kişidir.

Kuban yani Batı Çerkesyanın bir milyon 200 bin nüfusu içinde çerkeslerin sayısı 320 bindir. Bütün Kuzey Kafkasyanın 4 milyon iki yüz elli bin nüfusu içinde Öz kafaşlılar yani Çerkes ırkı iki milyon yedi yüz bindir. Ruslar 730, Ukraynalılar 350, Ermeniler 180 diğerleri 260 bindir. Bunun 30 bini Rumdur. (Bu istatistik sovyet sosyalist cumhuriyetleri birliği ve milliyet meslesi kitabından). Kuzey Kafkasyada Kafkaslılar genel nüfusun % 65 ini kapsamaktadır.

KAYBOLAN ÇERKES DALLARI — (JANE) ler Tatarlar tarafından imha edilmiş, Anapa çevresinde yaşayan (KHEGHAK) dalının tümü veba hastalığından yok olmuş, Abazinlerin doğusunda yaşayan (BRAKEY) dalından kimse kalmamıştır.

Bütün be Çerkes dalları adları ile benlik, bencilik içinde gurur tasarlalr, övünürler ve millet olma, tek millet adı taşımanın karşısındadır. Ufacık dalların adlarını daha çekici bulurlar ve milletçe birliğin, milletçe çalışmanın, milletçe yardımın bağımsızlık için pek gerekli olduğunun farkında bulunmayan bir anlayışsızlık, bilgisizlik içindedirler. Aşiret, kabile, klan gibi kommun hayat ve ferdlerde görülen otarşi anlam içlerine işlemiş, aşiret üstünlüğü ve övünüşü iyice sarmıştır. Onları... Hiç biri kendini eşit görmez. Bu gün kimin ile görüşseniz hattâ çoğunluğunun dalının dilini bilmediği halde ilk sözü (ben kabardeyim) (ben Abazayım) ya da (ben ubikhim) der. Hattâ bunu söylemekle karşısındakının incindiğinin, asabileştiğinin, kendisinin de milleti parçalamaya çalıştığını farka varmaz. Medeni geçinen kişilerin de bu yanlış anlayışı milli zararı düşünmeden sarf ederler. Düşüncesizlik, cahalet hâkimdir iç duygularına. Düşünemez ki artık aşiret, kabile hayatı çok eskiden tarihe karışmış, bu günkü yaşayışta, anlayışta yeri kalmamıştır. Bu gün dünyada yalnız Çerkeslerde kabile ve dal vardır. Dünyanın hiç bir yerinde, hiç bir millette işitilmemiş, görülmebir olaydır. Bir az da güllünc.

Eskiye ait şöyle bir hikâye anlatırlar : (Vaktile Çerkesyada Kubanda Bjedugh cumhuriyetiçi daima daha büyük cumhuriyetiğin idaresi ve himayesi altında muhtar bir idare halinde yaşamış. Bu durum onlara çok ağır geliyor. nüfusları az olduğundan fazla bir iş de görmeyi başaramıyorlarmış. O zamanlar Çerkesyanın bilhassa kuzey batısı Kırım ile kader birliği yapmış bir durumda idi. Bjedughlar Kırım Hanına baş vurup derdlerine bir çare bulmasını ve yardımda koşulmasını isterler. Temelinde Çerkes dallarını, kabilelerini boğuşturarak, menfaat sağlayan Kırım Hanlığı bu fırsatı kaçırmıyor ve Bjedughlarla alay etmek

Adıge Efsanevi Masalı: Tembot Kalesi

Halk arasında derleyen :

N. KARKEÇ

Çok önceleri yakışıklı ve yiğit bir avcı vardı. Bir gün bu avcı avdayken köye benzeri görülmemiş esrarengiz bir yaban keçisi dadanır. Köyün «ben avcıyım» diyen bütün yiğitleri peşine düşer onun. Günlerce, tam bir ay peşinde koşarlar keçinin. Ama bütün çabalar boşuna olur.

Bu ara, avdan döner dönmez, genç avcıya durum bildirilir. Avcı hemen keçinin peşine düşer. Bir iki uğraşmadan sonra keçiyi kısıvrak yakalayıp, bağlar. Bıçağını çekip kesmeye boynuna dayar. Tam o sırada keçi birden bire dile gelir :

— Ne olur, beni kesme de, sana karı olayım, diyerek birden bire aynın dördü gibi güzel bir kız olur. Avcı da: «Gökte ararken yerde buldum» diyerek sevinir ve bu duruma. Kırk gün, kırk gece süren bir düğünden sonra evlenir onunla.

— Sakın beni dövme kalkışma. Yoksa kaybedersin beni.

Uzun bir ömür bu. Hep aynen geçmez ya. Günün birinde kızın avcı karısının suratına bir tokat patlatır. Patlatır ama, karısı da o dakika kayboluverir ortalktan.

Sorar, soruşturur ama, bir türlü bulamaz karısını avcı. Derken karısının bir gün kendisine: «Kaybolursam ara beni. Tembot Kalesinde bulabilirsin ancak beni.» dediğini hatırlar. Tembot Kalesini sormağa başlar. Ama kimse bu konuda birşey bilemez. Çaresiz yollara düşüp, diyar diyar Tembot kalesini aramağa başlar. Bir köyde ona :

— «İleride bir köy var. Orada yüz on yaşında ihtiyar bir kadın oturuyor. Git ona, Tembot Kalesini bilse bilse o bilir» derler. Köye gider. Doğruca ihtiyar kadının evine konuk olur. İhtiyar kadın :

— Beni çok sevindirdi evladım. Çoktandır senin gibi uzaklardan gelmiş değerli bir konuğu ağırlamamıştım. Sana tavuk kesip, pasta, yapmak, öylece seni ağırlamak isterdim ama, bir aydır bir canavar (yınj) suyumuzu kesti. Bütün köylü çoktandır bir damla su yüzü bile görmedik. Bu yüzden bağışla beni» der. Yaşlı nineyi daha fazla konuşturmadan delikanlı :

— O mu bütün derdiniz? Ver bana kovaları, nine. Su alınır mıymış, alınmaz mıymış, göstereyim ben ona.» diye karşılık verir ihtiyar kadına. Kadın :

— Yapma evladım, bütün köy baş edemedi onunla. Başına bir şey gelirse, ele güne rezil oluruz sonra.» dediyse de, delikanlı bildiğinden şaşmaz.

Doğruca pınara gidip iki kovayı da suyla dolduran avcı dönmeye hazırlanırken ansızın bir dev dikiliverir karşısına. Yınj :

— «Dök bakalım o kovadaki suları. Eceline susadın galiba» der. Delikanlı da :

— O kadar kendine güveniyorsan, gel de kendin dök, diyerek karşılık verir deve. Verir ama, vermesiyle devin saldırması bir olur. Saatlerce boğuşurlar. İkisi de yamandılar. En sonunda delikanlı devin yorar. Altına aldığı gibi bıçağı gırtlana dayar, Yınj yalvarır :

— Ne olur, öldürme beni. Bundan böyle kimsenin suyunu kesmiyeceğim.

İçin onlara o süre pek ünlü bir kaleyi, bir çok çerkeslerin başını yediği halde o yaşların üstünde yükselen (KIZBUREN) kalesini zapt etmelerini tavsiye ediyor. Bjedughlar kuvvetlerinin üstünde olan bu iş için çok düşünüyorlar, tasarlıyorlar, karar da veriyorlar. Sonunda bir takım düzenler almayı tasarlıyorlar, karar da veriyorlar. Bunun içinde bir de Parola kabul ediyorlar. (TUGHRUGH) kelimesinden ibaret bu parola o savaşın adı olarak ün yapar. İyice düşünülerek yapılan bir (gece baskını) kalenin ele geçirilmesiyle sona eriyor. Fakat asil önemli yer burada başlıyor. Bjedughlar Kırım Hanına tekrar baş vuruyorlar. Bazı imtiyazlar için aracılığı diliyorlar. İstekleri üç şeyden ilgi ve önemli gördükleri ilk madde (KIZBUREN) in zaptında Çerkeslerin düzenliyecekleri (PŞİNAL) lerin yani hamâsi şarkının ilk ve son mısralarında «BJEDUGH» kelimesinin belirtilmesidir. Gerçek mütevazî bir şey olan bu istek kılıçla kazanılmış bir hak idi. Bjedughların uğuruna bir avuç varlıklarını gerçek tehlikeye attıkları bu başarıya karşı (KABİLE) ADI nın belirtilmesi gibi basit bir istek. İç duygularında yer alan aşiret zihniyet ve övüntüsü ile ne de olsa başkalarının idaresi altında Bjedugh'lara şarkılarda adlarının bol bol söylenmesi temin ediliyordu. İşte bu kabile (dal) zihniyeti, övüntüsü, gururu o pek eski devirlerden kalma ard zihniyetin devamlı hortlaması oluyor.

Çerkesler, tarih boyunca müşterek düşmana toplum halinde savaştıkları gibi, şahsi, ailevi geçimsizlik kavgaları yanında kabile (dal) savaşları da eksik olmamıştır. Gerçekte ferd ve toplum hürriyet ve bağımsızlığı her şeyden üstün tutarlar, hattâ bu yüzden birbirlerini yerler. Kafkas problemlerini, çerkeslerin iç duygularını gören ve onların bağımsızlık aşklarını sezen De Margny 1821 yılında yayınladığı (Çerkesyada seyahat) adlı eserinde şöyle bir noktaya dokunur : «Çerkesler kendilerini her zaman yutabilecek milletler tarafından çevrilmiş olduğu halde bu tabiatlarındaki hürriyet esasını daima muhafaza etmişlerdir. Bu hal bu günde onlarda hayretle görülecek bir manzardır, der bu satırların yazıldığı tarihten bir buçuk asır geçti. Belki bu sosyal durum zamanla bir az değişir gibi oldu. Fakat bu durum halâ içlerinde hâkim.

Kolların, dalların birer millet doğuramayacağını anlamak ve bu parçaların adları ile övünmenin kişinin ruh çöküntüsünün bir tablosu olduğunu bilmek, bu çirkin ve üzücü anlayışı artık tarihe mal edip yeni çağ düşüncesiyle tek bir millet ferdi olduğunu düşünmek her kültürlü kişinin haslatıdır. Parçalanmak düşman ekmeğine yağ sürmektir.

(1) Morgan cilt 2, sh 217

(2) Morgan cilt 2, sh 117

(3) Met Çınatuka İzzet. Kafkas tarihi. İstanbul. 1910. sh 240

(4) Aynı eser sh 240

(5) Aynı eser. sh 239

(6) Maspereux sh. 392

(7) Met Çınatuka İzzet. Kafkas tarihi. İstanbul. 1910. sh. 242

(8) Aynı eser. sh 243

(9) Aynı eser aynı sahife

Delikanlı acır, yınji koyverir, kovaları alıp eve döner. Bunu gören bütün köylü arabalarını koşup, fiçılarla pınara dolmağa başlar. Öyle ya, ne olur, ne olmaz, delikanlı gidince dev yine dönebilir, diye. Delikanlı da :

— Niye acele ediyorsunuz böyle? Su kendi suyunuz. Her zaman istediğiniz kadar alabilirsiniz. Korkmayın dev döner diye. Dönemez bir daha o.

Köylü çok sevinir. Gece delikanlının onuruna büyük bir eğlence düzenlenir. Eğlenceden sonra yaşlılar :

— Evlâdım, bir isteğiniz mi var? Söyleyin. Senin için elimizden gelip te yapamayacağımız hiç bir şey yok. Delikanlı olup bitenleri anlattıktan sonra Tembot kalesini aradığını söyler. İhtiyar kadın :

— Şimdi böyle konuştunuz da hatırladım. Evet, çocukluğumda böyle bir kaleden söz edildiğini duyardım. Ama fazla bir şey bilmiyorum. İleride bir köy var. Orada yüz yirmi beş yaşında bir kadın yaşıyor. Ona git, bilirse o bilir Tembot Kalesinin yerini.

— Delikanlı söylenen köye gider. Ortalık kış — kıyamet olduğu halde hiçbir bacadan duran tütmüyordu. Merakla ihtiyar kadının misafir odasına geçer. İhtiyar kadın gelir, elini öper. Merakını fazla gemliyemez, ihtiyar kadına sorar :

— Nine, hava çok soğuk. Ama hiçbir evde ateş yakılmamış. Halbuki orman işte görünüyor. Çok yakınınızda. Neden odun getirip ateş yakmıyorsunuz?

İhtiyar kadın :

— Ah evlâdım, der. Ormanımıza bir yınj gelip kondu. Çalı — çırpı dahi alırmıyor bize. Çok üşümüşsündür. Uzak yoldan geldin. Seni böyle karşılamak istemezdim. Bütün köy kan ağlıyor. Ama ne yapabiliriz ki...

— Ya, öyle mi? der delikanlı da. Ver bakalım baltayla şu ipleri bana. Gösteririm ben o Yınje.

Delikanlı baltayla ipleri alıp yola koyulur. Ama ihtiyar kadın :

— Aman evlâdım, başına bir iş gelir. İnsan yüzüne bakamayız sonra. Bir kaç köy birleşip savaştık o devle. Ama baş edemedik. Gideyim deme dediye de, delikanlı bildiğinden şaşmaz.

Delikanlı taşıyabileceği kadar odun yapıp ipe bağlar. Onları sırtına atıp tam döneceği sırada dev karşısına dikilir :

— Dök bakalım o odunları oraya. Millet'in akıllısı sen misin? Acırım sana, dediye de dev, delikanlı :

— Gel de sen dök kendine güveniyorsan, diye karşılık verir. Verir ama, devin saldırması da ani olur.

Boğuşma sabaha kadar sürer. Dev mecalden kesilir. Yenik düşer. Delikanlı bıçağını çekip dev öldürmeye karar verir ama dev yalvarır :

— Bırak beni de gideyim. Bundan böyle hiç bir insanoğluna kötülüğüm dokunmayacaktır. Aman diliyorum senden. Yiğit birisin anlaşılın. Bağışla canımı.

Delikanlı devı bırakır. Odunları alıp köyün yolunu tutar. Tam bu sırada ellerinde baltalar, bıçaklar, gürebeler olduğu halde, kalabalık bir grubun ormana doğru gelmekte olduklarını görür. Yarı yolda onlarla karşılaşır. Köylüler :

— Uzak bir yerden bir konuk geldi köye. Ormana odun almaya geldi dediler de, başına bir şey gelmiş olmasın diye geliyorduk, derler. Ama görüyoruz ki, umduğumuzdan daha yiğit çıkmışsın.

Delikanlı doğruca konuklandığı eve gider. Köylüler çar — çabuk arabalarını koşup orman koşmağa başlarlar. Bir giden bir daha gider. Bu durumu gören delikanlı :

— Zorlamayın kendinizi, orman sizin. İhtiyacınız kadar alın. Korkmayın dev bir daha gelir diye. Gelemez o, der.

Köy bayram yapıyordu adeta. Gece delikanlı için büyük bir tören tertiplenir. Tören sonunda delikanlıya bir isteği olup olmadığını sorarlar. Delikanlı söyler. İhtiyar kadın :

— Tembot kalesi hakkında bir şeyler biliyorum ben. Yakın bir köyde yüz otuz yaşında ihtiyar bir adam var. Sen otur dinlen. Biz onu çağırırız. İkimiz bildiklerimizi bir araya getirsek sana bir yol çıkarırız herhalde, der.

Çıkarılan yol şöyleydi: «Çok uzaklarda büyük bir deniz var. O denizin öbür yakasında da ulu bir meşe ağacı var. O meşe ağacının tepesinde de bir kartal yuvası var. Kartal her sene yavrular. Ama yavrularına yem getirmeğe gittiğinde denizden çıkan bir ejderha (şegible) yavruları yemektir. O ejdehayı öldürecek kartalın yapmıyacağı yoktur. İşte Tembot Kalesinin yerini bilirse o bilir.

Delikanlı kendisi için hazırlanan yollukları alıp söylenen denize doğru yola koyulur. Aylarca yürüdüktan sonra koca denize ulaşır. Ama denizi nasıl aşacak? Derken den ze aygıra benzeyen bazı hayvanların atladıklarını, sonra da kumluklarda güneşlendiklerini görür. Gizlice onlara yaklaşır, en güçlülerinden birinin sırtına bir sıçrayışta atlar. Hayvan can havliyle kendisini deniz atar. Rüzgâr gibi hızla yüzmeye başlar. Yüzer, yüzer derken karşı kıyı gözükür. Her taraftan görülen ulu meşe ağacını da görür. Hayvanı bırakıp, karaya çıkar. Meşe ağacına yakın bir çalılıkta saklanır. Gündüzleri ağacı gözliyerek, geceleri de ava çıkarak aylarca bekler. Derken bir gün kartalın yuvadan uçtuğunu görür. Denizden koca bir yılanın başı gözükür. Dilini çıkarıp s.s.s. diye sesler çıkararak koca bir yılanın başını... Bu arada yılanın gelmekte olduğunu anlayan yavrular da korkuyla bağışmaya başlarlar. Delikanlı yılanın denizden çıkmasını bekler. Derken yılan denizden çıkıp meşe ağacına sarılır, yuvaya tırmanmağa başlar. Delikanlı hızla koşup yılanın kılıcıyla saldırır. Delikanlıyı gören yılan gerisin geri dönüp delikanlıyı boğmak ister ama, geç kalmıştır. Bir kılıç darbesiyle yılanın kafası ikiye uçar. Yılan cansız yere yığılır ama, yılanın kanından yayılan müthiş pis bir kokudan da delikanlı bayılıp yere düşer.

Kartal döndüğünde yılanı öldürülmüş, yavrularını da sağ — salim bulur. Önce bir kenara çekilip sevincinden hüngür hüngür ağlar. Sonra da yavrularını kurtaran, düşmanı öldüren avcıya kanatlarını açıp gölge yapar. Delikanlı ayılınca çaya kadar öylece bekler. Delikanlı uyanınca da :

— İnsanoğlunun çoktan beri ayak basmadığı bu yere, ey insanoğlu, yavrularımı kurtarmak, düşmanımı da öldürüp beni sonsuz sevince kavuşturmak için seni kim göndermiş? Söyle, bana en büyük iyiliği yapmış olan yiğit... Senin için yapamayacağım hiç bir şey yoktur, der.

Delikanlı da herşeyi anlattıktan sonra Tembot Kalesini aradığını söyler. Kartal :

— Olur, der. Sen üç gün avlan. Yol azağımızı sağla. Ben de bu arada yavrularım için gereken yiyeceği getireyim. Sonra da gideriz.

Kafkasyadan Haberler

ÇERKESYA İLE ÇERKESYA DEŞENDAKİ İLİŞKİLER GÜN GEÇTİKÇE GELİŞMEKTEDİR. TÜRKİYE, SURİYE, ÜRDÜNDEKİ ÇERKESLERLE ANA VATANDAKİ KARDEŞLERİMİZ ARASINDA KARŞILIKLI ZİYARETLER OLDUKÇA İLERLEMİŞTİR. BU ARADA ÖZELLİKLE SURİYE VE ÜRDÜNDEKİ ÇERKES GENÇLERİ YÜKSEK ÖĞRENİMLERİNİ KAFKASYADA YAPMAĞA BAŞLAMISLARDIR. YUKARIDAKİ RESİM NALÇIK ÜNİVERSİTESİNDE (KABERDEY - BALKAR) ÖĞRENİM YAPMAKTA OLAN BİR GURUP ÜRDÜN VE SURİYELİ ÇERKES GENÇLERİMİZİ GÖSTERMEKTEDİR.

Delikanlı avlanır, hazırlanır. Kartal gelir, kanatlarını açar. Yiyecekleri oraya yerleştirirler. Kendisi de kartalın sırtına biner. Tembot Kalesine doğru uçmaya başlarlar. Kartal ağzını uzattıkça, bir et parçasını veriyordu avcı. Üçüncü gün yiyecekler biter. Ama kartal ağzını uzatır. Delikanlı bacağından bir et parçasını kesip kartalın gagasına koyar. Kartal bir daha yiyecek istemez. Akşama yakın kale görünür. Kartal doğruca kale burçlarından birinin üzerine konar.

Kartal delikanlının bacağından kesip uzattığı eti anlamış, yememişti. Onu geri verir. Gagasıyla şöyle bir sıvazlayınca da kesilen yere eskisi gibi yapışır. Bu arada kartal kanatlarından iki tüy koparıp delikanlıya uzatır :

— Ben gideyim artık. Biliyorsun yavrularım aç. İstedığın zaman bu kanatları birbirine sürter. Üç günde yetişirim.

Delikanlı da :

— «Sen git. Yavrularını daha fazla aç bırakmıyalım. Gerektiğinde ben seni çağırırım, der. Kartal gider.

Kale çok güzeldi. Duvarları mermerdendl. Kapıları da gümüşlendi. İçinde de som altından yapılmış bir saray vardı. Bahçeleri cennet bahçeleri gibiydi, havuzlar, binbir çeşit çiçeklerle meyvalar vardı. Ama içeride hiç kims yoktu. «Herhalde bir gelen olur» diyerek delikanlı sarayın damına çıkıp uzanır.

Birazdan kale kapısı açılır. Birbirinden güzel üç kız girer içeri. İçlerinden karısını tanıır. Ama ses çıkarmaz. Kızlar kapıyı açıp saraya girerler. Doğruca delikanlının altındaki odaya geçerler. Sofrayı kurup yemeğe otururlar.

Erkeklerden, delikanlılardan konuşuyorlardı kızlar. Şakalaşp yemeklerini yiyorlardı. Bu arada delikanlının karısı konuşur :

— Ne yakışıklıydı benim kocam. Ama gururuma yediremeyip kaçtım onun elinden. Çok pişmanım ama, biliyorsunuz istesek te kendimizi tanıtamayız. Bizler soyu kesilmiş, NART'lardan artakalan son kişileriz. Ah, ah... Beni tanısin diye bir köyün suyunu, bir başka köyün ormanını tuttum. Kimse baş edememişti kocamdan başka. Görüyordum beni onu, tanısin beni diye yapmıştım bütün bunları. Ama tanıyamadı beni. Ah, ah... Bu yerlerde ölüme mahkûmuz anlaşılan.

Tam bu sırada delikanlı kızları gözlediği delikten karısının kendisine hediye ettiği yüzüğü bırakıverir. Yüzük masanın tam ortasına düşer. Kızlar şaşırırlar, delikanlının karısı yüzüğü tanıır, ve :

— Kocam... Kocam burada. Yukarıda. Gelebilmiş demek, diyerek yukarıya doğru sevinçle koşmaya başlar. Diğer kızlar da peşinden koşarlar. Delikanlı da onlara doğru koşmaya başlar. Karı koca sarmaş dolaş olurlar. Delikanlıyı yemeğe götürürler. Yerler, içerler. Bir hafta kalede yaşarlar. Geriye dönmek söz konusu olunca, öbür kızlar da :

— Biz de gelmek, insanlarla evlenmek istiyoruz. Ne olur bizi de götürün, derler.

Delikanlı kabul eder. Tüyleyi birbirine sürter. Kartal üç günde yetişir. Kaledekiler bol bol altın ahırlar. Kartal her birini teker teker, kendi yuvasının yanına taşır. Sonra da oradan yine teker teker denizin öbür yakasına götürür.

Avcı karısını ve öbür kızları köyüne götürür. Kızlar en yiğit, en yakışıklı erkeklerle evlenirler. Böylece de muratlarına ermiş olurlar.

KEŞİ MUHEZ

Keşî Muhez 1937 yılında Kareğes köyünde doğmuştur. Babasının adı Hüseyin'dir. Orta öğrenimini 1956 yılında tamamlamış, daha sonra Moskovadaki Maksim Gorki enstitüsünün edebiyat bölümüne girerek oradan da mezun olmuştur.

Keşî'nin ilk eseri (TOPRAK ÇAĞIRIYOR) adlı şiir kitabıdır ve 1965 yılında yayınlanmıştır. Bu eserini «ARMONİK SESLENİYOR» adlı kitabı izlemiştir. Yazar halen yeni eserler vermeğe çalışmaktadır.

Yazarın aşağıda sunduğumuz OŞHAMAFE adlı şiiri «TOPRAK ÇAĞIRIYOR» adlı şiir kitabından alınmıştır.

O Ş H A M A F E

Beyaz bulutların sarmaladığı yaralı kalbinle OŞHAMAFE
Yıllar boyu acı, tatlı günlerle: gördüklerinin tümü bu yerlerde.
Bıkmadan, yorulmadan bekliyorsun bir bekçi gibi onları
Geçiyor gözlerinin önünden herkesin iyi, kötü yaşantısı.
Geçen zamanın götürdüğü o kötü günler,
Bir an olsun gitmiyor gözlerinin önünden
Düşmanların yaktığı köylerden tüten dumanlar
Koyu bir sis gibi tepende yoğunlaşmış duruyor.
Konuş bir kez çekinmeden sen OŞHAMAFE
Bileyim anlatta, ulusumun geçmişini ben de
Ellerinde ekmek parçasıyla ağlayan çocukların
Terk edilmiş yurdum öyküsünü, yakılmış evlerin...
Sana dış bileyen, seni yaralayan, seni bu hale sokanları
Adige ulusunu vatandan koparıp götürmeleri
Bunca yıldır onlar için toprağa akıttığın gözyaşları
Çarpıyor kulağıma, bir çağlayanın uğultusu gibi.
Yaralı kalbinle OŞHAMAFE bevez bulutların sarmaladığı
Acı, tatlı, iyi, kötü bütün gördüklerinin hepsini
Bıkmadan, yorulmadan bir koruyucu gibi bekliyorsun
Bunca yıldır nasıl yaşadığını bu ulusun, biliyorsun.
Söyle OŞHAMAFE söyle, ne varsa hepsini
Özü sömürülmüş, koflaşmış yaşantımızı

CGOTAN KALİ'DEN SEÇMELER

ÖZ DİLİM

Çeviren:

Kapsirgen ORHAN

Ş İ İ R :

(Türkiye'ye göç eden bir Ubih'in düşünceleri)
Şirin dilim yavaş yavaş ayrılıyorsun,
Yavaş yavaş rüyalaruma giriyorsun,
Artık baba ocağı gibi aydınlatmıyorsun,
Atalarımın kalbinden çıkan öz dilim.
Köyümde selamlayarak da beni karşılamıyorsun,
«Anne geldim» — diye annene de koşmuyorsun,
Kardeşlerimizi de unuttu senin kalbin,
Başka bir sestir, annenin yanında sesin.
Bir zamanlar güzelleştiriyecektin tabiatı,
Takiyordun hayata da isim,
Nasibimize, sevgimize, sevincimize,
Seslerini duyururdun bir zamanlar,
Bir zamanlar kötü insanların karşısındaydın
«Lânet olsun» — diye sesin ulaşırdı,
Sesini duyar korkup kaçardı,
Bir zamanlar küçük insanlar eşliğini yalardı.
Denizleri aşardı senin gür sesin,
Dünyanın her yerine kendini letirdin
Dağları inlettirdin gür sesine,
Kafkasya'nın yarlarına hükmederdin.
Bizleri bir aile gibi birleştiriyordun,
Kalplerdeki şarkımızı da ifade ediyordun,
Dağları aşıp denizlere ulaşıyordun,
Döğüşüyordun, yaşıyordun, koruyordun bir zaman.
Şimdiki günün de zorluyor, uyu diye
Yavaşca köydeki yuvanda, sen de,
Öz dilim, altın dilim, ocağım,
Sesini yavaşlatma bu günde...
Inanıyorum: Diyeceksin Abaza, diyeceksin Adige,
Diyeceksin, Ubihca — hepsinin söyleyeceği birdir.
«Son ölüm suyum ısıtılana kadar—
Öz dilimle konuşmak istiyorum...

Düşmanın en azgını, en güçlüsünün çekip silahını
Bu ulusun bağına insafsızca nasıl saptığını.
Yaşadığın gibi çok yüzyıllar yaşayacaksın OŞHAMAFE
Çok yaşantılarımız olacak birlikte senle
Artık yıpratmayacağız bundan böyle bilinçsizce
Sonsuzluğa değin bu milleti, birlikte olduğumuz süreçte.

BASKLAR ÜZERİNE

Hazırlayan :

Y. Müh. A. Özkan MELAŞVILI

Bask, İber, Gürcü, Çerkes ve Akraba halklar

Genel Bilgi

Kafkasya'nın güneyinde bulunan, Kura nehri ve vadisi anlamını taşıyan Doğu İberya, Güney Fransa ve Kuzey İspanya'da yaşayan Basklara ait bir deyimdir. İber, Bask dilinden nehir, vadi demektir. Kafkas — Kartvel yerli eş adı Sper, İsperr'dir. Gürcücedeki, İsperris Zgva, deyiminde bu kelime el an korunmaktadır.

İsperris Zgva : İsperr denizi : Kara Deniz.

Bu eski kelimelerin değişik şekilleri İber, Sper ve İsperr eski Gürcüstan halkı olan İberlerin Etnomin (kavim adı) leridir.

İber'in Ermenice etnonimi Virk, İvir, çoğulu İvirk'dır. Bu kelime arkaik bir konuyu ortaya koymaktadır. Virk : Frig : Proto-Frig. Böylece Prototrigler, yada Askaniyet - Frigler (Hindu-Avrupai öncesi Frigler) Basklar, Karadeniz Frigleri ve doğu İberlerin arkabalgı, Ermenice'deki Vıhrk deyimini ile de açıklık kazanmış bulunuyor.

Batı İberlere gelince : İber kelimesi Spanii'nin eş adıdır. İber yada Hibara, Bask dilinde nehir ve arazi anlamına gelen Ebro'dan gelir. İspanyadaki Ebro ırmağı, anlamını sonraları genişleterek tüm İspanya'yı kapsamına almıştır : İberik Yarımadası.

İspanya ya da İspana, Bask dilinde, Pirenelerin batısındaki yarımada'nın Akdeniz sahili anlamı taşır. Yine Baskça Ezpana (Espaina) dudak, sahil, kenar anlamına gelir. Önceleri yarımada'nın doğu sahili anlamında kullanılırken, sonradan Romalılar bütün yarımada'ya teşmil etmişlerdir.

Eski çağda çok geniş alanlara yayılan Basklar «Batı İbereri» Kartvelo-Hesperien, Kartio-İber, Kartuli kabilelerinin yalnız Kafkasya'ya ve İspanya'ya değil, aynı zamanda İtalya'ya da geldiklerine şu örnekler tanıklık etmektedir : İtalya'da özellikle Latyum'da Kartvelo-İber etnik gruplarının yaşadığına dair izleri şöyle sıralayabiliriz :

1 — Topoğrafya adı : Tiberis, Tibur : Gürcüce Svan Lehçesi ile Tubra «akarsu ırmak, kanal»

2 — Mitoloji : a — Tanrı Mars, mart ayı (Hmart) ; Gürcüce Gmertı «Tanrı». b — Kahramanlık tanrısı, Kaekülüs, kıvılcımdan meydana gelmiştir. Gürcüce sesli «ateş». Kuhili «Kök gürlütüsü».

İber - Kafkas dilleri

Ünlü Gürcü Prof. N. Marr, Jafetik dil teorisini ortaya koyuyor. Çok önceleri bir tek noetik dilin varlığını kabul ediyor. Bu dil ocağından Semitik, Hamitik ve Jafetik dillerinin doğduğunu, Gürcü, Kafkas ve Bask dillerinin Jafetik dil grubundan olduğunu öne sürmüştür.

Yapılan incelemelerden sonra dil bilginleri, ölü Batı Asya dilleri ile yaşayan Gürcü, Kafkas dilleri arasında yakınlık kurmayı başardılar.

Bu düşünceler, Klapproth, Ph. Muller tarafından geliştirilmiştir.

Ph. Hommel, Gürcüce, ve Kuzey Kafkas dillerinin Elamit, Hitit, Kapadokya

ve Bask dilleri ile aynı kökten olduğunu öne sürdü. Lenormant, Maspero ve H. Vinkler'e göre Gürcü, Tobal ve Muskhi kabile dilleri ile Urartu dilleri akrabadır. Sayce da, Hitit, Aloradiyen, Tiberaniyen dillerinin Gürcüce ile akrabalığını kabul ettiler.

Borda üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prof. Fené Lafon «Gürcüce ve Baskça akraba diller midir? adlı makalesinde şöyle yazmaktadır : «Gürcüce ile Baskça'nın akraba oldukları f.kri, yarım asırdan beri birçok dil bilgini tarafından savunulmaktadır. Bunlar arasında hayatta olmayanlardan Trombetti, N. Marr ve Uhlenbeck, hayatta olanlardan Georges Dumézil, Karl Bouda ve değerli Kafkas dilleri uzmanı A. Tchikobava bulunmaktadır.»

Birçok dil bilgini, İber-Kafkas ocağı denen geniş bir dil grubunun varlığını kabul etmektedirler. Çünkü onlar eski Yunanca'dan modern Yunan dili, Latince'den Fransızca, çıktığı gibi, vaktiyle (Kafkasya'dan İspanya'ya kadar) çok geniş bir alana yayılan eski İber dillerinden de Baskça, Gürcüce ve Kuzey Kafkas dillerinin doğduğunu kabul ediyorlar.

Görüldüğü gibi, Amerikan, Fransız, Alman ve Gürcü arkeolojik, antropolojik ve lenguistik çevrelerinde, eski Batıasya ve Akdeniz halklarının, Gürcü, Bask ve Kuzey Kafkaslılarla akrabalığı hususunda deliller sayısız ve tatminkardır. Azian.k denen bu ırkın halkları ile insanlık medeniyetinin kurucularıdır. Sami ve Ari ırklardan önce tarih sahnesine çıkmışlardır. Bu ırk, Sümer, Gutti, Proto-Hitit, Huri, Mitani (Elamit, Pelask, Etrüsk, Bask, Gürcü ve Kuzey Kafkaslılardan teşekkül ediyordu. İlk çağlarda Kafkasya ile İspanya (Batı Asya, Anadolu, Yunanistan, İtalya, Güney Avrupa) arasında geniş alana yayılan İber-Kafkas dil ocağından yukarıda adı geçenler birçok akınlar yüzünden erimişler, ölü diller arasına karışmışlardır. Ancak bunlardan doğuda, Kartvel İberleri ve Kuzey Kafkaslılarla, batıda, Bask İberleri (Özkaraitler) savunması kolay, dağlık bölgelerde bulduklarından akınlardan az zararlı çıkmışlar, dillerini ve varlıklarını koruyabilmişlerdir.

Eski İberyalıların yayıldığı bölgelerde dağ, nehir, ova gibi topoğrafya isimleri halâ kullanılmakta olup bugünkü Gürcüce ve Baskça ile çözümlenmektedir.

Bask Dili

Baskça, lehçeler şeklinde mevcuttur. Hiç bir devirde devlet yada idare dili olmamıştır. Sekiz kadar lehçe bölgeden, bölgeye farklar gösterir ve aralarında kolay anlaşma olmaz.

Baskçanın aktüel yayılma alanı : Pirene dağlarında doğudan batıya 170 km. kuzeyden güneye 60 km. olmak üzere takriben 6450 Km. kare İspanya'da, 28000 Km. kare de Fransa'da bulunmaktadır. Resmi olmayan tahminlere göre, Bask ülkesinin İspanya kısmında 600 bin-350 bin, Fransa kısmında ise 100 bin-65 bin kadar bask yaşamaktadır.

Sekiz kadar lehçeden, Biskayen, en batıda olup diğerlerinden ayrılır. Suleten lehçesi, en doğuda konuşulmakta olup vurgulu hecelerle, cümlelere özel bir ritim veren, orijinal fizyonomiye sahiptir. Bu iki lehçe arasında Fransız ve İspanyol Bask ülkelerinde, Gipizkoan, Laburdin, Baztane, Aezkoan, Navare ve Salazane lehçeleri serpiştirilmiştir.

Baskça, eskiden daha geniş alana yayılmış bulunuyordu. Tüm Pirene dağlarını ve eteklerini, Atlantik ve Akdeniz sahilini kaphıyor, 400 Km. uzunluğunda bir alan teşkil ediyordu.

Bilinen en eski kelime, yenişehir anlamına gelen «İlberi»dir. Bu kent Akdeniz sahilinde Perpnyan'ın 10 Km. güneyinde bulunmaktadır. Kentin eskiliğine, tarihçilerden Polybe ve Tite-Live de tanıklık etmektedir. Annibal M. Ö. 218 de İlberi kentini zaptetmiştir. Yeni adı Elne dir.

Baskça, ilk çağda Akiten ve Vaskonların konuştuğu dilin devamıdır. Sezar'a göre Akitenler, Garon, Prene ve Atlantik sahilinde oturuyorlardı. Coğrafyacı Strabon'a göre, Vaskonlar, Navar, ve Yukarı Aragonda oturuyorlardı.

M.Ö. 1 nci ve M. S. 4 ncü asırlardaki Lâtin yazmalarında geçen tanrı, şahıs, halk ve yer isimleri Baskça olup, bugün konuşulmakta olan Bask diline ya uymakta yada benzemektedir. 16 nci yüz yıldan önce yazılmış Baskça metinlere raslanmamaktadır. Fakat sekizinci ve 10 ncu yüz yılda arşiv belgelerinde karşılaşılan özel ve genel isimler, sıfatlar bugünkü Bask diline uymaktadır. Yapılan incelemeler Baskçanın 1000 yıldan beri fazla bir değişiklik göstermediğini ortaya koymaktadır. Örneğin: Dugu «Bizim var» kelimesi 10 ncu yüz yılda tespit edilmiştir. Bazendü «eğer sizde olsaydı» 1284 yılında yazılmış bir belgede mevcuttur. Bu iki kelime bugün aynen kullanılmaktadır.

Baskçada «i, e, a, o, u» olmak üzere 5 sesli harf olup Gürcüce ve diğer Kafkas dilleri de böyledir. Ayrıca «ei, ai, oi, eu, au» olmak üzere 5 tane diftong (tek hece halinde çıkarılan iki sesli) vardır.

Baskçanın Kafkas dilleri ile karşılaştırılması

Prof. R. Lafon, Gürcüce, Çerkesce ve diğer Kafkas dilleri ile Bask dili arasındaki yakınlığı, bir çok örnekler vererek ortaya koymaktadır. Bunlardan birkaç tanesini bilgimize sunuyoruz: Baskçanın Kafkas dilleri ile metodik olarak karşılaştırılması söz konusu olunca, ciddi engellerle karşılaşılır. Çünkü, Gürcüce hariç, bu dillerin eski hali bilinmemektedir. Örnekler:

Baskça ahari «koyun»: Gürcüce shvari: Çeçence aher.

Baskça behor «Kısrak»: Çeçence beka: İnguşça bak

1956 yılında yazılan Baskça bir atasözünde geçen abu «havaneli» kelimesi Çerkesce ve Kabartayca vub, ub «havanda dövmek» fiiline yaklaştırılabilir.

Baskça haize «rüzgâr»: Çerkesce: hij: Kabartayca: Ji.

Baskça athe «yığın»: Çerkesce ate: Kabartayca ete.

Baskça aurdı «düşmek»: Gürcüce vard (vardna)

Bu vesile ile İber-Kafkas diller iocağının şemasını vermekte yarar görüyoruz ve sunuyoruz.

Iber-Kafkas dilleri ocağı

A — Doğu İber dilleri (Kafkas dilleri)

1 — Gürcüce (Kartuli Grubu)

2 — Sint dilleri grubu

3 — Gilgvi dilleri grubu

4 — 5 nci grup

a — Gürcüce

b — Mingrelce.

c — Çtan dili

d — Çerkesce

b — Kabartayca.

c — Aphazca

30 kadar lehçesi ile lezgi ve dağistan dilleri.

d — Svan dili.

h — Ubıh dili.

a — Çeçence.

b — İnguşçe.

c — Kist dili,

d — Tso dili.

AKTUALİTE:

DERNEK SEÇİMLERİ

Istanbul'da:

Istanbul Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği yıllık belirli kongresini Üsküdar Bağlar başında bulunan lokalinde 21/Şubat/1971 pazar günü öğleden sonra yapmıştır.

Kongre Başkanlığına Avukat Hakkı Kurmel, yardımcılığına da Avukat Naci Karaca, katipliklerine Fahri Özen ile Muharrem Çurey seçilmiş, Yönetim Kurulu raporu okunmuş, eski Yönetim Kurulu ibra edilmiş alkışlanmış, yeni seçime geçilmiştir. Yapılan seçimde Sait Şurdum, Yasin Çelikkıran, Nazmiye Tuğ, Lütfiye Gülsunar, Rahmi Tuna, Hikmet Albayrak, Yaşar Kemal Aksoy yeni Yönetim Kuruluna geçmişlerdir.

Murakipliğe Ömre Yağan, Emin Tataroğlu, Hıfzi Asena, Haysiyet Kuruluna, Dr. Vasfi Güsar, Ömer Büyüka, Ali Güngör seçilmişlerdir.

Yeni Kurulu tebrik eder başarılar dileriz.

BALIKESİRDE

Balıkesir Kuzey Kafkas Kültür Derneğinin Yıllık Genel Kurul Toplantısı 31 Ocak 1971 tarihinde yapılarak aşağıda isimleri yazılı şahıslar yeni idare heyetine seçilmişlerdir.

Cevat Ergin	Başkan
İlker Tekin	2. Başkan
Kaya Çonkir	Sekreter
Kemal Zeren	Muhasip
Aydemir Kural	Vezenar
Galip Aslan	Üye
İsmail İnce	Üye

B — Batı İber dilleri (Baskça)

a — Biskayen lehçesi.

b — Suleten lehçesi.

c — Gipuzkoon lehçesi.

d — Laburdin lehçesi.

e — Baztane lehçesi.

f — Aezkoan lehçesi.

g — Navare lehçesi.

h — Salazare lehçesi.

Bibliyografya:

1 — Prof. J. Karst: Essai sur l'origine des Basques, Ibères et peuples apparentés - 1954 - Strasburg. Dao

2 — Prof. R. Lafon: Revue Kartvelologie - 1957, 1970 Paris

3 — J. Cavahişvili: Histoire de la Nation Géorgienne — 1907 — T. bilisi

4 — M. Mararati: Eglise Géorgienne — Rome — 1910

5 — M. Tsereteli: Le Pays des Hitites — Costant nople — 1924

6 — A. Manvelişvili: Histoire de Géorgie — 1951 — Paris

7 — Dr. G. Contenau: L'Asie Occidentale ancienne — 1936 — Paris

8 — A. Özkan Melaşvili: Gürcüstan — 1968 — İstanbul